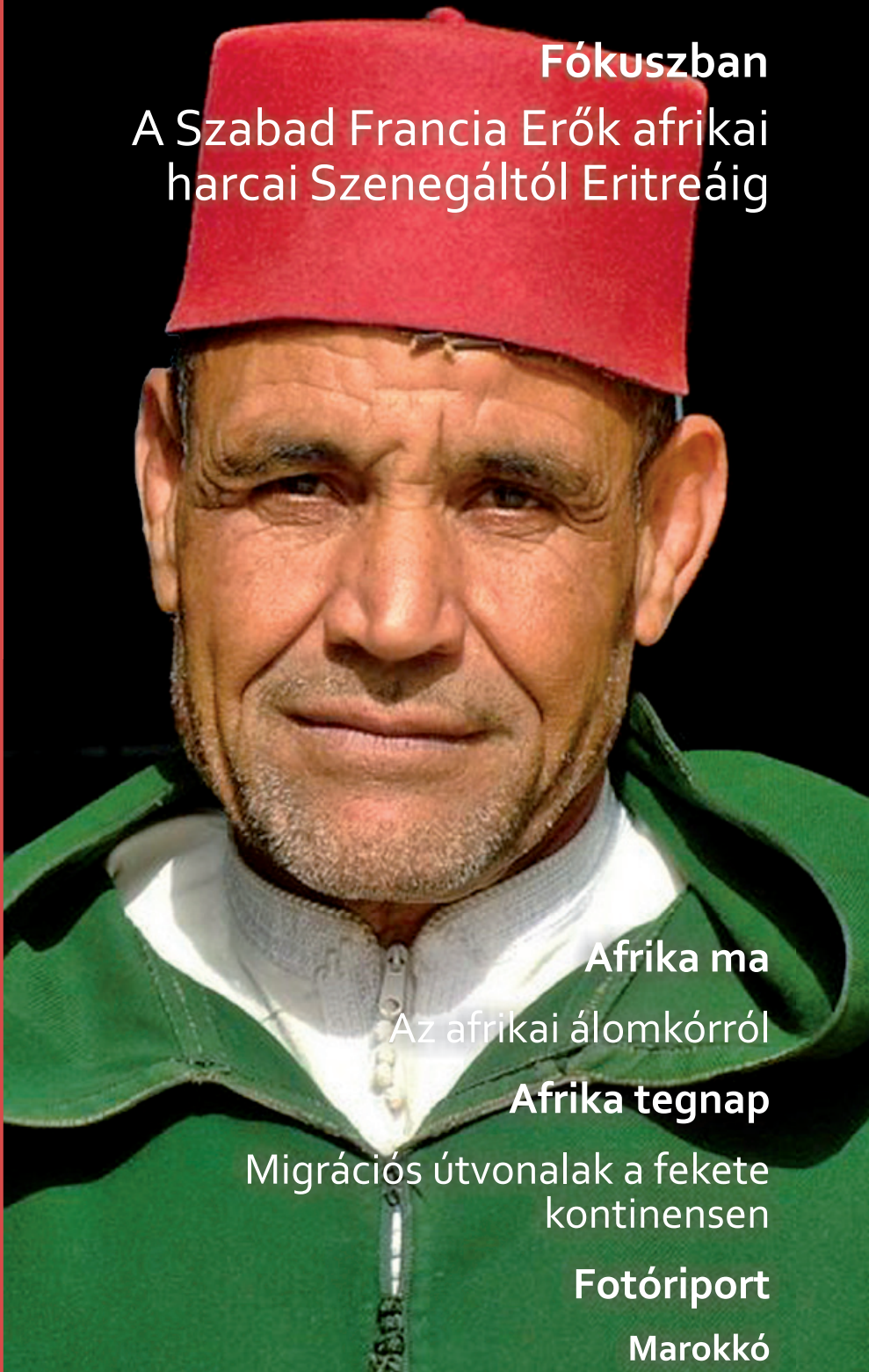

Fókuszban

**A Szabad Francia Erők afrikai
harcai Szenegáltól Eritreáig**

Afrika ma

Az afrikai álmokorról

Afrika tegnap

Migrációs útvonalak a fekete
kontinensen

Fotóriport

Marokkó

Kiadja/Published by: IDResearch Kutatási és Képzési Kft./Publikon Kiadó

Alapító és felelős kiadó/Founder and Executive Editor TARRÓSY István

Főszerkesztő/Editor-in-Chief BÚR Gábor

Olvasószerkesztő/Proofreading Editor A. GERGELY András

Tördelőszerkesztő/Technical Editor VÖRÖS Zoltán

A szerkesztőség tagjai/Members of Editorial Team GLIED Viktor, VÖRÖS Zoltán

Külső munkatárs/Contributor SZILASI Ildikó Hermina

Szerkesztőbizottság/Editorial Board BESENYŐ János, BÚR Gábor, CSATÁDI Katalin, MORENTH Péter, SUHA György, SZABÓ Loránd, TARRÓSY István (elnök/chair), VOJNITS András

Tudományos Tanácsadó Testület/Scientific Advisory Board BENKES Mihály, BIERNACZKY Szilárd, CSIZMADIA Sándor, FODOR Erika, KISS Judit, RÉGI Tamás, SÁRKÁNY Mihály, SUHA György, SZOMBATHY Zoltán, VIDACS Bea

Design & Layout IDResearch Kft./IDResearch Ltd. – www.idresearch.hu

Kiadó és szerkesztőség elérhetőségei/Publisher and Editorial Team
7633 PÉCS, Tüzér u. 13.

T./F.: +36 (72) 522-624, afrika@publikon.hu, www.afrikatanulmanyok.hu

Hirdetésfelvétel/Ads and Publicity 7633 Pécs, Tüzér u. 13.,

T./F.: +36 (72) 522-624, afrika@publikon.hu

Olvasói levelek/Readers' Comments afrika@publikon.hu

Értékesítő partnerek/Sales Partners

www.afrikatanulmanyok.hu

www.publikon.hu

Borítófotó Kalmár Lajos

Támogatónk/Our Supporters

Szerencsejáték Zrt.

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

— 25 ÉVE —

Systrans Kft.

Megjelenik évente négy alkalommal/Published four times a year

A lap előfizethető/Subsription

IDResearch Kft. / Publikon Kiadó • 7624 Pécs, Jakabhegyi út 8/E

T./F.: +36 (72) 522-624, elofizetes@publikon.hu

www.afrikatanulmanyok.hu

Nyomda/Printing House Molnár Nyomda Kft.

ISSN 1788-6422 16 04 Minden jog fenntartva!

A kiadó a lap bármely részének másolásával, terjesztésével, a benne megjelent adatok elektronikus tárolásával és feldolgozásával kapcsolatos jogot fenntartja. Az Afrika Tanulmányokban megjelent minden szerzői mű (cikk, tanulmány, fotó, táblázat, grafika, illusztráció) csak a kiadó előzetes írásbeli, vagy elektronikus dokumentumba foglalt engedélyével tehető hozzáférhetővé, illetve másolható a nyilvánosság számára a sajtóban. Ez a nyilatkozat a szerzői jogról szóló törvényben foglaltak szerint tiltó nyilatkozatnak minősül.

A lapban megjelenő hirdetések tartalmáért a kiadó felelősséget nem vállal. A lapban leközölt írások nem feltétlenül tükrözik a kiadó véleményét. A tartalom, az egyes írások elektronikus felületen (honlapon, adattárban) való megjelenítése a kiadó joga.

Téli számunkkal zárjuk folyóiratunk 10. évfolyamát. A 2007-től folyamatosan megjelenő Afrika Tanulmányok ezzel 35. print termékét is közkinccsé tette és némi pihenést követően készülünk a 11. évfolyam számainak kiadására. Köszönet minden kedves támogatóknak, segítőknek, partnerünknek!

Az idei utolsó lapszámban elsőként Bene Krisztián a Szabad Francia Erők Szenegáltól Eritréig terjedő afrikai harcairól ír. Őt követi Turóczi Ildikó írása az afrikai álmokorról. Besenyő János az afrikai migráció három fő útvonalát mutatja be részletesen, melyet Konkoly-Thege György fotóriporter ismét remekbe szabott képei követnek: ezúttal Marokkóba kalauzol el minket lencséin keresztül. A könyvrecenzió rovatban lapunk alapítója és vezető szerkesztője Tarrósy István új könyvének kritikáját olvashatjuk A. Gergely András tollából. Minden kedves Olvasónknak izgalmas afrikai kikapcsolódást és egyúttal meghitt, boldog karácsonyi ünnepeket kívánunk.

Valamennyi szerzőnk, lektorunk és szerkesztőnk nevében: Sikerekben Gazdag Boldog Új Évet kívánok!

We are closing the tenth volume of our journal with this winter issue, which is in fact the 35th print product of the Hungarian Journal of African Studies, as we have been publishing it since 2007. Following some relaxing days at the end of the year we intend to continue with the 11th volume, and at this point we wish to thank all our supporters, contributors and partners for their collaboration so far!

Our last issue of the year starts off with Krisztián Bene's article on the Free French Forces' fights from Senegal to Eritrea. The next piece is presented about the African sleeping sickness by medical doctor Ildikó Turóczi. János Besenyő follows her with a detailed analysis of the three major routes of African migrations across the African continent. György Konkoly-Thege offers some interesting photos again – this time about Morocco. In our review section, András Gergely A. delivers a critical overview of the founder and executive editor of our journal, István Tarrósy's new book. With these readings we wish all our readers memorable African moments and at the same time Merry Christmas!

In the name of our authors, reviewers and editors let me wish you also a Happy New Year!

Dr. Búr Gábor

főszerkesztő, editor-in-chief

BENE KRISZTIÁN

A SZABAD FRANCIA ERŐK AFRIKAI HARCAI SZENEGÁLTÓL ERITREÁIG

5

Annak ellenére, hogy Charles de Gaulle a modernkori francia történelem legismertebb és legelismertebb politikusai közé tartozik, akinek életútját sokszor és sokan vizsgálták, a második világháború során az általa irányított fegyveres erők tevékenységét sokkal kisebb figyelem övezi a tudományos életben. Ez annál is inkább meglepő, mert az e csapatok élén nyújtott teljesítmény volt az, amely a korábban alig ismert, csupán ideiglenes dandártábornoki rangban szolgáló tisztet a nemzetközi politikai élet legmagasabb szintjére röpítette, aki méltán tartott igényt meghatározó szerepre Franciaország jövőjének formálásában. Jelen tanulmány ennek a hiányszágnak a részleges pótlására tesz kísérletet.

TURÓCZI ILDIKÓ

AZ AFRIKAI ÁLOMKÓRRÓL

25

Miközben egyre többen látogatjuk Afrikát és egyre többet tudunk a szubtrópusi betegségekről, ezek megelőzéséről, kezeléséről, a szubszaharai Afrika 36 országában előforduló, cecelégly által terjesztett afrikai trypanosomiasis, ismertebb nevén az afrikai álomkór jelentőségét alábecsüljük.

BESENYŐ JÁNOS

MIGRÁCIÓS ÚTVONALAK A FEKETE KONTINENSEN

33

Az elmúlt években egyre jelentősebben dominálja a hazai és európai közbeszédet a migráció, amelyet sokan igyekeznek úgy beállítani, mintha az csak a 21. század „vív-mánya” lenne. Ez azonban nem teljesen igaz, hisz az emberiség létét a történelem során nagyban befolyásolták a migrációs mozgások, népvándorlások. Ezek ismertetése, bemutatása akár több könyvet is megtöltene, jelen írás arra fókuszál, hogy az afrikai kontinensről az Európai Unió országaiba igyekvő migránsok által használt útvonalakat ismertesse. Ez már csak azért is fontos, mivel a fekete kontinens lakosságának száma jelentős mértékben növekszik és az afrikai országok – bizonyos kihívások miatt – képtelenek az egyre növekvő tömeget megtartani, megfelelő életszínvonalat biztosítani számukra. Mindez pedig, meglátásom szerint, kihatással lesz az Európai Unió jövőjére is.

KONKOLY-THEGE GYÖRGY
MAROKKÓ
FOTÓRIPORT

51

RECENZÍÓ
A. GERGELY ANDRÁS

INTERPOLÁRIS VILÁGTÓL A LOKÁLIS SZOKÁSNORMÁK FELÉ

TARRÓSY ISTVÁN ÚJ KÖNYVE (FELÉ)

63

*„Az, hogy kivel utazol, legalább annyira fontos, mint az, hogy mivel.”
(Publius Syrus)*

sysstrans

A SZABAD FRANCIA ERŐK AFRIKAI HARCAI SZENEGÁLTÓL ERITREÁIG¹

BENE KRISZTIÁN

Annak ellenére, hogy Charles de Gaulle a modernkori francia történelem legismertebb és legelismertebb politikusai közé tartozik, akinek életútját sokszor és sokan vizsgálták,² a második világháború során az általa irányított fegyveres erők tevékenységét sokkal kisebb figyelem övezi a tudományos életben. Ez annál is inkább meglepő, mert az e csapatok élén nyújtott teljesítmény volt az, amely a korábban alig ismert, csupán ideiglenes dandártábornoki rangban szolgáló tisztet a nemzetközi politikai élet legmagasabb szintjére röpítette, aki méltán tartott igényt meghatározó szerepre Franciaország jövőjének formálásában. Jelen tanulmány ennek a hiányosságoknak a részleges pótlására tesz kísérletet, amikor bemutatja De Gaulle színre lépését a világpolitikában, valamint a Szabad Francia Erők debütálását a szövetséges erők oldalán azon az afrikai hadszíntéren, amelynek sajnálatos módon általában kevesebb figyelmet szentelnek a második világháború történetével foglalkozó kutatók.

A Szabad Francia Erők születése

Ha van olyan ember, akinek a neve elválaszthatatlanul összefonódott a Szabad Franciaország mozgalommal, az Charles de Gaulle tábornok, akinek 1940 júniusi felhívása a harc folytatására a szervezet születését jelentette. Éppen ezért érdemes alaposabban is megvizsgálnunk, hogy ki is volt ez a korábban csupán katonai szakírói tevékenysége kapcsán jegyzett dandártábornok, aki szinte a semmiből felbukkanva Franciaország legnagyobb vereségének óráján hitet tett a háború folytatása mellett Londonban.

Az 1890-ben született fiatal nemes ugyanúgy a francia-porosz háborúban elszenvedett vereség miatti revansvágy bűvöletében nevelkedett, mint korosztályának szinte minden tagja, így természetes volt, hogy a katonai pálya mellett kötelezte el magát. A Saint-Cyr katonai akadémia elvégzése után harcolt az első világháborúban, ahol sebesülten német hadifogságba esett, így mind a kitüntetések, mind a dicsőség elkerülte őt pályafutásának első éveiben. A háború után a francia katonai misszió tagjaként részt vett a lengyel hadsereg kiképzésében, majd pedig Pétain marsall stábjában szolgált 1925-től. Szabadidejében stratégiai kérdésekkel foglalkozott, melynek eredményeképpen több könyvet is írt, melyek közül a legnagyobb visszhangot az 1934-ben megjelent *Vers l'armée de métier* (A hivatásos hadsereg felé) váltotta ki, amelyben a modern páncélos erők alkalmazása és az azokat használni

tudó hivatásos katonaság mellett érvelt. Ezzel a megközelítéssel mind a politikusok, mind a katonák között számos ellenséget szerzett magának,³ de ötletei egy részét a harmincas évek végén elkezdték megvalósítani.⁴

A második világháború kitörésekor ezredesi rangban szolgáló De Gaulle az 507. harcokoszred parancsnoka volt, de az 1940. május 10-én meginduló német offenzíva előtt három nappal kinevezték a 4. páncélososztály élére. A még csupán részlegesen felállított alakulat vezetőjeként a Reims és Laon térségében található, a belga határhoz közeli Montcornet térségében május 17-én ellentámadást indított az előretörő német csapatok ellen, amely kezdetben sikeres volt, de más egységek támogatásának hiányában végül visszavonulással zárult. Ugyanakkor még ez az epizód is elég volt ahhoz, hogy dandártábornokká nevezzék ki (amely betöltött posztjánál fogva egyébként is járt neki), majd pedig június 5-én hadügyi államtitkár-helyettesi rangot kapott Paul Reynaud kormányában. A brit-francia kapcsolatokért felelős személyként az egyik kidolgozója volt a közös brit-francia államszövetség ötletének, mely elősegíthette volna a harc folytatását, de ez végül nem valósult meg a francia döntéshozás jóváhagyásának hiánya miatt.⁵

Június 16-án Bordeaux-ban értesült róla, hogy Reynaud lemondott és új kormány állt fel Philippe Pétain vezetésével, amely már fegyverszünetet is kért a németektől. Az új kormányfő bízott abban, hogy az általa hagyományos európai háborúként kezelt konfliktus lezárása gyors békekötést eredményez, ami lehetővé teszi az ország mielőbbi talpra állását. De Gaulle ugyanakkor globálisan gondolkozva világháborúként látta az összecsapást, amelyet a végsőkéig folytatni kell. Ebből kifolyólag a politikai vezetés átalakulása a tábornoknak egyrészt a kormányban betöltött pozíciójának megszűnését jelentette, másrészt pedig azt, hogy Franciaország elismerve kudarcát totális vereséggel fejezi be a háborút. Ez utóbbi elfogadhatatlan volt számára, ezért a kormány titkos alapjából 100.000 frankot igényelt,⁶ majd 17-én a brit Spears tábornok kíséretében Londonba repült, hogy valamilyen módon folytatni tudja a harcot.⁷ A brit kormány részéről teljes támogatásra talált, hiszen a kialakult helyzetben Nagy-Britanniának egyedül kellett folytatnia a harcot az Európa jelentős részét meghódító Németországgal szemben, ehhez pedig minden elérhető szövetségesre szüksége volt. Mivel hivatalosan ekkor még nem kötötték meg a fegyverszünet (erre csak 22-én kerül sor), így minél előbb meg kellett szólítani a még hadban álló francia erőket, hogy ne adják fel a küzdelmet. Az angol kormány ezért felkérte De Gaulle-t, hogy az egyetlen magas rangú Angliában tartózkodó francia katonatisztként, aki elkötelezte magát a harc folytatása mellett, a BBC rádióstúdiójából intézzen beszédet a franciákhoz.⁸

A június 18-án sugárzott felhívás minden franciának szólt, de elsősorban a francia fegyveres erők tagjainak.⁹ Legfontosabb üzenete az volt, hogy a nehéz helyzet ellenére a háború még nem veszett el, Franciaországnak vannak szövetségesei, rendelkezésére áll jelentős kiterjedésű gyarmatbirodalma, ezért a harcot folytatni kell. A harc folytatásának színtere nem csupán Franciaország lesz, hanem az egész világ, ezért arra szólította fel a francia katonákat, akik Nagy-Britanniában tartózkodtak¹⁰ vagy oda tartottak, hogy csatlakozzanak hozzá és közösen folytassák a harcot.¹¹

A felhíváshoz a brit kormányzati körök és a tábornok egyaránt nagy reményeket fűztek, amelyek azonban egyáltalán nem váltak valóra. Az első problémát az jelentette, hogy a franciák többségét annyira lefoglalták saját országuk problémái, hogy szinte egyáltalán nem hallgatták a BBC műsorát, így az üzenet nagyon kevés emberhez jutott el. Másodsorban, aki hallgatta is, annak általában nem sok lehetősége volt arra, hogy pozitívan válaszoljon, hiszen Franciaországból ekkor már csupán nagy nehézségek árán lehetett eljutni Nagy-Britanniába. A legnagyobb akadályt azonban a franciák általános véleménye jelentette, akik saját kormányuk álláspontját tartották mérvadónak, amely a konfliktus lezárására törekedett. Ennek következtében a felhívásra nagyon kevesen reagáltak: a meghatározó politikai és katonai körökből senki, a fegyveres erők Angliában tartózkodó tagjai közül pedig csupán néhány ezer fő.¹²

▲ De Gaulle a BBC stúdiójában 1940. június 18-án³

Ugyanakkor a hivatalban lévő francia kormány negatív reakciója is akadályozta a meghirdetett ellenállás szárba szökkenését. Az éppen legyőzött ország vezetése ugyanis De Gaulle akár hallgatólagos támadása helyett június 19-én az okvetetlenkedő tiszt hazahívása mellett döntött, az új politikai vezetés által meghirdetett irányvonalat elutasító tábornok azonban nem engedelmeskedett az utasításnak. Ezt követően 22-én visszavonták dandártábornoki kinevezését – mely a kinevezés szövege szerint ideiglenes jellegű volt –, majd egy nappal később fegyelmezetlensége miatt nyugdíjazták.¹⁴

Ebből kifolyólag De Gaulle személye már távolról sem volt olyan vonzó a brit vezetés számára, hiszen a fellépéséhez fűzött nagy remények ellenére nem tudta elérni, hogy jelentősebb francia területek vagy fegyveres erők maradjanak Anglia oldalán. A németekkel (június 22.) és olaszokkal (június 24.) kötött francia fegyverszünetek június 25-i életbelépése után pedig az egyre halványabb remény teljesen megszűnt létezni, hiszen Franciaország hivatalosan is befejezte a harcot. Két ember vélekedett csupán másként, De Gaulle, aki 26-án kérte a brit kormány anyagi és erkölcsi támogatását egy francia haderő felállításához és Churchill, aki 28-án személyesen fogadta a francia tisztet és biztosította támogatásáról¹⁵ a következő mondatok kíséretében: „Egyedül van! Na mindegy! Akkor egyedül ismerem el magát!” Ezzel a nem szokványos megállapítással a brit kormány hivatalosan elismerte De Gaulle-t,¹⁶ mint „azon szabad franciák vezetőjét, bárhol tartózkodjanak is, akik azért csatlakoznak hozzá, hogy a közös ügyért harcoljanak”.¹⁷

Az elismerés tényén felbátorodva De Gaulle még aznap este újabb beszédet mondott a BBC-ben, melyben a következő döntésekről tájékoztatta honfitársait: a brit fennhatóságú területeken tartózkodó francia állampolgárok az ő vezetése alá kerülnek; önkéntesekből álló francia haderő kerül felállításra; a fegyvereiktől és felszerelésüktől megfosztott francia katonáknak a lehető leghamarabb csatlakozniuk kell az ellenálláshoz akár Nagy-Britanniában, akár máshol; saját fegyvergyártó és –vásárló szervezetek jönnek létre, hogy hadianyaggal lássák el az önkénteseket. Ezt követően René Cassin jogászt bízta meg azzal, hogy tárgyalásokat folytasson a brit vezetéssel az együttműködés módozatairól, miközben augusztus 2-án a Clermont-Ferrand-i katonai törvényszék Charles de Gaulle-t távollétében halálra ítélte.¹⁸ A több mint egy hónapig tartó tárgyalások végül sikerrel jártak, mivel augusztus 7-én aláírták a brit kormány és a Szabad Francia mozgalom közötti együttműködés részleteit tartalmazó dokumentumot.¹⁹ Ennek értelmében Nagy-Britannia elismerte a Szabad Francia mozgalmat, mint a háborús francia érdekeket képviselő szervezetet, de nem mint önálló kormányt. A francia mozgalom felállításához a brit vezetés teljes anyagi segítségnyújtást vállalt, de cserébe a létrejövő alakulatoknak a brit hadsereg alárendeltségében kellett tevékenykedniük. Az együttműködés kölcsönös célja Franciaország szuverenitásának visszaállítása volt.²⁰ Ugyanakkor voltak kérdőjelek is a megállapodásban, mivel brit részről nem volt garancia a korábbi francia határok visszaállítására, és nem tekintették egyenrangúnak a francia szervezetet a többi emigráns kormánnyal, tehát igazi jogállása félúton volt egy nemzeti idegenlégió és egy legitim kormány között, ami hosszútávon komoly problémákat rejtett magában.²¹ Ugyanezen a napon a Német Birodalom de facto annektálta Elzászt és Lotaringiát.²²

Az első sikerek

A születőfélben lévő új mozgalom első és legfontosabb feladata az volt, hogy önkénteseket tudjon megszólítani és csatlakozásra bírni. A brit segítségnek hála a mozgalom létezéséről szerte a világon tudomást szereztek, ezek után a fő kérdés az volt, hogy kik döntenek a csatlakozás mellett.

A TOUS LES FRANÇAIS

La France a perdu une bataille!

Mais la France n'a pas perdu la guerre!

Des gouvernants de rencontre ont pu capituler, cédant à la panique, oubliant l'honneur, livrant le pays à la servitude. Cependant, rien n'est perdu!

Rien n'est perdu, parce que cette guerre est une guerre mondiale. Dans l'univers libre, des forces immenses n'ont pas encore donné. Un jour, ces forces écraseront l'ennemi. Il faut que la France, ce jour-là, soit présente à la victoire. Alors, elle retrouvera sa liberté et sa grandeur. Tel est mon but, mon seul but!

Voilà pourquoi je convie tous les Français, où qu'ils se trouvent, à s'unir à moi dans l'action, dans le sacrifice et dans l'espérance.

Notre patrie est en péril de mort.

Luttons tous pour la sauver!

VIVE LA FRANCE !

GÉNÉRAL DE GAULLE

QUARTIER GÉNÉRAL,
4, CARKLTON GARDENS,
LONDON, S.W.1

▲ De Gaulle tábornok 1940. június 18-i felhívásának rövidített változata³³

A kezdeti időszak mérlege meglehetősen vegyes volt. Az Angliában állomásozó francia csapatok elsöprő többsége parancsnokaival együtt kérte hazaszállítását, amire hamarosan sor került, és a következő hónapok során csupán kevesen döntöttek a harc folytatása mellett. Az ő soraikat viszont folyamatosan gyarapították azok a katonák, tengerészek és repülősök, akik egyénileg vagy kisebb csoportokban tettek kísérletet arra, hogy átszeljék a La Manche csatornát és csatlakozzanak De Gaulle-hoz. A német megszálló erők berendezkedéséig sok száz embernek sikerült az igencsak veszélyes átkelés. Ugyanakkor a vezető politikusok és katonák, akik egy része Nagy-Britanniában és a francia gyarmatbirodalomban tartózkodott – tehát nem állt közvetlen francia állami ellenőrzés alatt –, nem kívánt csatlakozni egy alig ismert katonatiszt kétesnek tűnő vállalkozásához. Ennek eredményeként a Szabad Franciaország június végén még csupán alig 2.000 főt számlált, akik között egyáltalán nem voltak olyan ismert személyiségek, akik bevezették volna a többi potenciális jelentkezőt.²⁴ Csúpan két olyan tisztviselő akadt, aki elméletileg jelentős befolyással rendelkezett és De Gaulle oldalára állt, a legmagasabb rangú, ötcillagos tábornok Georges Catroux és Paul Legentilhomme dandártábornok.²⁵ A két főtiszt, akik Indokínában, illetve Francia Szomaliföldön töltöttek be vezető tisztséget, a Szabad Franciaország mellé álltak, de mivel nem készítették elő ezt a döntésüket, végül csupán egyedül, jelentősebb fegyveres erő vagy az általuk irányított terület nélkül csatlakoztak a mozgalomhoz.²⁶

Valódi katonai erőt az átmenetileg Angliában található francia egységek soraiban kifejtett propaganda hatására sikerült felmutatni, ugyanis július folyamán ezek közül sikerült csatlakozásra bírni hozzávetőlegesen 4.500 főt,²⁷ akik közül 1.300 idegenlégiós és hegyivadász – a narviki összecsapás²⁸ túlélői – képviselte a legmagasabb harcértéket,²⁹ valamint három bevethető hadihajó³⁰ körülbelül 400 fős legénységgel. 1940. július 15-én a francia haditengerészet 11.500 tagja tartózkodott Angliában, de közülük csupán 882 fő csatlakozott a francia kezdeményezéshez és 700 a brit haditengerészethez. Utóbbiban egyébként az angolok fellépése is komoly szerepet játszott, mivel számos esetben megtiltották a szabad francia tisztek belépését a gyűjtőtáborokba, miközben a magasabb zsold ígéretével toborzótevékenységet folytattak a francia tengerészek között. Ennek következtében a Szabad Francia Haditengerészet létszáma csak nagyon lassan növekedett és a fegyvernem még sokáig nem tudott komolyabb bevethető erőt felmutatni.³¹

A kezdeti időszak mérlege meglehetősen vegyes volt. Az Angliában állomásozó francia csapatok elsöprő többsége parancsnokaival együtt kérte hazaszállítását, amire hamarosan sor került, és a következő hónapok során csupán kevesen döntöttek a harc folytatása mellett.

▲ *A Szabad Franciaországhoz csatlakozott idegenlégiósok július 14-i felvonulása Londonban*³²

A magasabb beosztású tisztek kategorikusan távol maradtak De Gaulle-tól, így amikor június 30-án Emile Muselier admirális (egyetlenként a francia haditengerészet 60 admirálisa közül)³³ bejelentette csatlakozását,³⁴ azonnal megkapta a szervezés alatt álló szabad francia tengeri és légi erők feletti parancsnokságot.³⁵ Utóbbiak létszáma július végén már közel 500 főre volt tehető, mivel a csatlakozni vágyók az esetek egy részében egyszerűen beszálltak gépükbe és átrepültek Angliába. Sokszor persze ennél sokkal nehezebb és veszélyesebb úton jutottak el a szigetországba, de számuk folyamatosan nőtt. Ugyanakkor bevetésükhöz olyan stabil és hosszú távon is fenntartható infrastruktúra lett volna szükséges, amivel a mozgalom nem rendelkezett, ebből kifolyólag francia fennhatóság alatt álló autonóm alakulatok felállításáról és önálló akciókról ekkor még szó sem lehetett.³⁶

Ugyanakkor ez a meglehetősen heterogén összetételű és kérdéses harcértékű mozgalom meglehetősen gyenge legitimációval rendelkezett, hiszen csupán a brit diplomácia ismerte el létezését. A helyzet javítása érdekében a Szabad Franciaországnak meg kellett szilárdítani helyzetét, amelyre a legjobb lehetőség a francia gyarmatbirodalom területén³⁷ kínálkozott. De Gaulle elképzelései szerint a gyarmatok csatlakozása jelentős emberi és anyagi erőforrásokkal gyarapíthatta a mozgalmat, ugyanakkor pedig hozzájárulna szélesebb körű diplomáciai elismeréséhez is. Ráadásul az első sikerhez nem is kellett komoly erőfeszítéseket tenni, mivel a francia-brit fennhatóság alatt álló Új-Hebridák (ma Vanuatu) vezetése nevében Henri Sautot kormányzó július 22-én táviratban jelezte De Gaulle tábornoknak, hogy a terület csatlakozik a szabad franciákhoz.³⁸

A kezdeti sikeren felbuzdulva a tábornok célul tűzte ki az afrikai francia területek átállítását a saját oldalára, mivel a francia kormány által aláírt fegyverszüneti szerződés értelmében az itt állomásozó gyarmati haderő továbbra is komoly erőt képviselt, amelynek bevonásával a Szabad Francia Erők látványos növekedést tudnának elérni rövid időn belül. Ugyanakkor reális esély a sikerre kizárólag Fekete-Afrikában kínálkozott, ahol a helyi politikai és katonai vezetés nem állt olyan szigorú ellenőrzés alatt az anyaország részéről, mint az észak-afrikai francia területeken. A közép-afrikai régió francia területeinek vezetőivel megkezdett titkos tárgyalások³⁹ látványos eredményeket hoztak: augusztus 26-án Csád, 27-én Francia Kamerun,⁴⁰ 28-án Kongó (ma Kongói Köztársaság), 31-én pedig Oubangui-Chari (ma Közép-afrikai Köztársaság) is csatlakozott a szabad franciákhoz, így a közép-afrikai francia területek Gabon kivételével teljes egészében szabad francia fennhatóság alá kerültek.⁴¹

A gyors siker felbátorította De Gaulle-t, hogy katonai akciót szervezzen Francia Nyugat-Afrika átállítása érdekében, melynek kulcsa Szenegál megszerzése volt az ún. Menace (fenyegetés) hadművelet keretében. A Churchill-el és a brit vezérkarral folytatott egyeztető tárgyalások után augusztus 31-én jelentős francia-brit erők szálltak hajóra Liverpool-ban. A személyesen De Gaulle vezetése alatt álló 2.045 szabad francia katonát⁴² holland és francia hajók szállították, akikhez még egy hozzávetőlegesen 7.000 fős brit és lengyel kontingens is csatlakozott.⁴³ Támogatásukról egy jelentős erőket (két csatahajót, négy cirkálót, egy repülőgép-hordozót és kilenc rombolót)⁴⁴ felsorakoztató brit flottakötelék gondoskodott. A kidolgozott terv azonban kútba esett, amikor szeptember 14-én a Vichy-kormány utasítására két francia cirkáló és három romboló futott be Dakar kikötőjébe (ahol már eleve egy csatahajó, 6 aviso-hajó⁴⁵ és 3 tengeralattjáró állomásozott)⁴⁶ a gyarmat védelmének megerősítésére,⁴⁷ amelyet kilenc Észak-Afrikából és Franciaországból áthelyezett gyarmati zászlóalj megérkezése is tovább szilárdított.⁴⁸ Bár felmerült a hadművelet lefújása, De Gaulle erélyes fellépésének hatására végül folytatódott az akció. Szeptember 23-án reggel szabad francia követek érkeztek a városba légi és tengeri úton, azonban a helyi közigazgatás vezetői mereven elzárkóztak minden tárgyalástól, sőt egy részüket letartóztatták, másokat közülük pedig tisztázatlan körülmények között lelőtték.⁴⁹ Ennek eredményeként három szabad francia katona meghalt, hét megsebesült, hét pedig eltűnt.⁵⁰ Ezt követően a francia-brit kötelék partraszállást kísérelt meg, a heves ellenállással szembesülve azonban a szabad francia vezérkar az első próbálkozás után nem erőltette tovább a hadműveletet.⁵¹ Ugyanakkor Churchill közvetlen parancsára heves tengeri ütközet bontakozott ki a védőkkel, amelynek eredményeképp a Vichy-kormány fennhatósága alatt álló két tengeralattjáró és egy romboló elsüllyedt,⁵² míg brit részről 19 repülőgép veszett oda vagy vált javíthatatlanná és három cirkáló súlyosan megrongálódott.⁵³ Összességében a hadművelet szabad francia oldalról nézve teljes kudarcra zárult, egyértelművé vált, hogy Francia Nyugat-Afrika szilárdan felsorakozott a Vichy-kormány mellett.⁵⁴

Ez mind a brit, mind a szabad francia vezetés számára csalódást jelentett, mivel a nagy lakossággal rendelkező, nyersanyagokban gazdag és viszonylag fejlett régió

megszerzése fontos lépés lett volna a tengelyhatalmak elleni harcban. Ugyanakkor számot vetve a realitásokkal De Gaulle ezt követően a közép-afrikai francia területek feletti ellenőrzés megszilárdítására koncentrált és október 12-én utasítást adott Gabon elfoglalására, mely augusztus 29-i szándéknyilatkozata ellenére a beérkező anyaországi erők nyomására végül nem követte a szomszédos francia gyarmatok példáját és nem állt át a szövetségesek oldalára.⁵⁵ A területet viszonylag komoly erők védték: hat gyarmati lövészsorozat, helyi mozgósítottak és tengerészek,⁵⁶ valamint egy hadihajó, egy tengeralattjáró és három bombázó.⁵⁷ A hadművelet 1940. november 1-én indult meg, amikor a Pierre Koenig százados vezetése alatt álló csapatok (az Idegenlégió 13. könnyűdandára,⁵⁸ tengerészgyalogosok, szenegáli és kameruni lövészek)⁵⁹ partra szálltak, hogy saját honfitársaik ellen harcoljanak a gyarmat visszahódításáért. A komoly harci tapasztalatokkal rendelkező csapatok határozott fellépésének köszönhetően a hadjárat Libreville elfoglalásával november 10-én gyorsan és kevés veszteséggel (36 halott) ért véget,⁶⁰ valamint a védelem két hadihajója is megsemmisült a harcokban.⁶¹ Ennél komolyabb problémát jelentett az a tény, hogy a katonáknak korábbi fegyvertársaik ellen kellett harcolniuk,⁶² ami rossz hatást gyakorolt az alakulatok moráljára.⁶³ Ez egyértelműen látszott például a légiosoknak az év végén lejáró szerződéseinek meghosszabbításán: az Idegenlégió tagjainak 15 %-a az alakulattól való kilépés mellett döntött, aminek következtében a könnyűdandár létszáma 800 főre (26 tisztt, 97 altisztt, 677 közlegény) esett vissza.⁶⁴

▲ Szabad francia csapatok Gabonban⁶⁵

Gabon gyors elfoglalása mellett további kisebb sikerek fémjelezték 1940 őszét,⁶⁶ mivel újabb francia területek döntöttek a Szabad Franciaországhoz való csatlakozás mellett. Szeptember 7-én az Indiai Francia Telepek,⁶⁷ 9-én az Óceániai Francia Telepek,⁶⁸ majd 24-én Új-Kaledónia eredeti vagy frissen hatalomra került vezetése választotta De Gaulle tábornok taborát.⁶⁹ Az Afrikában szabad francia irányítás alá került térséget közel hárommillió négyzetkilométeres kiterjedésű volt és hatmillió fős lakossággal (köztük 5.000 európai származásával) rendelkezett. 1940 őszén ezt a területet Szabad Francia Afrikának nevezték el⁷⁰ és fontos szerepet kapott a kelet-afrikai brit csapatok utánpótlásában, mivel ennek segítségével kelet-nyugati tengelyen összeköttetés jött létre az ott harcoló egységekkel.⁷¹

De Gaulle utasításainak és az afrikai kontinensen kialakult hadi helyzetnek megfelelően a francia erők harcra vetésére két területen került sor 1940-1941 fordulóján: Líbiában és Eritreában. Mindkét terület olasz fennhatóság alatt állt, és az ott állomásozó hozzávetőlegesen 400.000 olasz katona komoly fenyegetést jelentett a Kelet-Afrikát és Közél-Keletet biztosító alig 40.000 fős brit helyőrségre nézve az 1940. június 10-i Franciaországhoz és Nagy-Britanniához intézett olasz hadüzenet után. Ebből kifolyólag De Gaulle már július 14-én javasolta Archibald Wavell tábornoknak, a térség brit katonai parancsnokának, hogy a rendelkezésre álló szabad francia egységeket irányítsák át a francia irányítás alatt álló kelet-afrikai Dzsibutiba, ahol a helyi katonai parancsnok, Paul Legentilhomme tábornok már június folyamán jelezte szándékát a harc folytatására a britek oldalán. A szövetséges hatalom gyors fellépésének hiánya azonban megbosszulta magát, a Vichyből érkező Maxime Germain tábornok július végén leváltotta a főtisztet, aki augusztus 1-jén elhagyta a területet, hogy felajánlja szolgálatait a Szabad Francia Erőknek. Ennek következtében a kelet-afrikai hadműveletek a stratégiai fekvésű és komoly helyőrséggel rendelkező terület nélkül indultak meg, ami nem könnyítette meg a kis létszámú brit és szabad francia csapatok feladatát.⁷²

A Keleti Francia Dandár az eritreai harcokban

Az expanziós politikát folytató Olaszország a 30-as évek folyamán elfoglalta Afrika utolsó független királyságát, Etiópiát, az így létrejött Olasz Kelet-Afrikában pedig igen jelentős erőket állomásoztatott (280.000 fő). Bár ezek 70 százaléka bennszülöttekből állt és az eritreai csapatok kivételével általában alacsonyabb harcértéket képviselt, a csapatok komoly fenyegetést jelentettek a szomszédos brit gyarmatokra.⁷³ Mivel a brit hadvezetést 1940 nyarán az anyaország védelme kötötte le, a helyi erők főparancsnoka, Amadé, Etiópa alkirálya és Aosta hercege elrendelte Brit Szomáliföld elfoglalását egy korlátozott akció keretében. 1940. augusztus 3. és 19. között lezajló hadművelet teljes sikert hozott az olasz hadseregnek, mivel a hatszoros túlerőben lévő támadó erők két hét alatt kiszorították a gyarmatról a 4.000 fős brit helyőrséget, amelyet a Brit Királyi Haditengerészet hajói vontak ki Berbera kikötőjéből.⁷⁴

Az ezt követő periódus az erőgyűjtés időszaka volt a szövetségesek számára, akik 1941 januárjában látták elérkezettnek az időt, hogy – jelentős számbeli hát-

rányuk ellenére (összesen 90.000 fő áll rendelkezésükre) – támadást indítsanak a Kelet-Afrikában (Etiópia, Eritrea, Brit és Olasz Szomáliföld) állomásozó olasz csapatok ellen és kiiktassák az általuk jelentett veszélyt. De Gaulle kívánságának megfelelően kisebb alakulatok mellett a támadó erők részét képezte a frissen felállított Keleti Francia Dandár is,⁷⁵ melyet számos különböző harcértékű egységből gyúrtak össze annak érdekében, hogy a Szabad Francia Erőket egy jelentősebb egység képviselje a hadszíntéren.⁷⁶ A tábornok eredeti elképzelése szerint egy könnyűhadosztályt kellett volna bevetni a brit erők oldalán az olaszok ellen, azonban a rendelkezésre álló erők és az idő szűkössége miatt végül csupán egy dandárt állítottak fel meglévő, illetve szervezés alatt álló heterogén egységek összeolvasztásával. Elméletben a dandár még így is jelentős erőt képviselt, hiszen soraiba tartozott az Idegenlégió 13. könnyűdandárja, az 1., 2. és 3. menetzászlóalj, egy tüzérségi egység (összesen 2 darab 75 mm-es löveg), valamint egészségügyi, utász- és szállítóalakulatok. A valóságban azonban a felsorolt nagyobb egységek közül csupán kettő volt rövid időn belül hadra fogható, a 13. könnyűdandár és a 3. menetzászlóalj, így ezek vettek részt a kelet-afrikai harcokban összesen 2.000 főt meg nem haladó létszámmal.⁷⁷

A fentiekén kívül két kisebb alakulat is csatlakozott a dandárhoz. Egyrészt az 1. tengerészgyalogos zászlóalj 3. százada 250 fővel Jacques Savey százados parancsnoksága alatt 1941. március 26-án érkezett meg a hadszínterre és ezt követően osztották be a magasabb egység állományába, hogy részt vehessen a hadműveletekben.⁷⁸ Másrészt a Paul Jourdiere százados vezetése alatt álló 1. marokkói szpáhi svadron volt az első francia egység, melyet bevetettek a térségben. A százados embereivel 1940. július 2-án elhagyta szíriai állomáshelyét, hogy az angolok oldalán folytassa a harcot.⁷⁹ 1940 júliusa és októbere között a 113 főt számláló alakulat a Szuezi-csatorna védelmére beosztott brit csapatokat erősítette, majd egyhónapos felkészítés után december folyamán Szudán déli részére helyezték át, hogy részt vegyen az etiópiai harcokban. A gyors mozgású lovas egység a 8. indiai hadosztály kötelékében számos felderítő akcióban vett részt 1941 első hónapjaiban, melyek során számos alkalommal összecsapott az olasz alakulatokkal. A brit offenzíva

Az expanziós politikát folytató Olaszország a 30-as évek folyamán elfoglalta Afrika utolsó független királyságát, Etiópiát, az így létrejött Olasz Kelet-Afrikában pedig igen jelentős erőket állomásoztatott (280.000 fő). Bár ezek 70 százaléka bennszülöttekből állt és az eritreai csapatok kivételével általában alacsonyabb harcértéket képviselt, a csapatok komoly fenyegetést jelentettek a szomszédos brit gyarmatokra.

megindulása után mozgékonyságának köszönhetően sikerrel támadta a visszavonuló olasz egységeket.⁸⁰ A hadjárat a szpáhik számára március 31-én ért véget, mikor De Gaulle tábornok ünnepélyes keretek között a svadron számos tagját tüntette ki a Felszabadítási Érdemrenddel.⁸¹

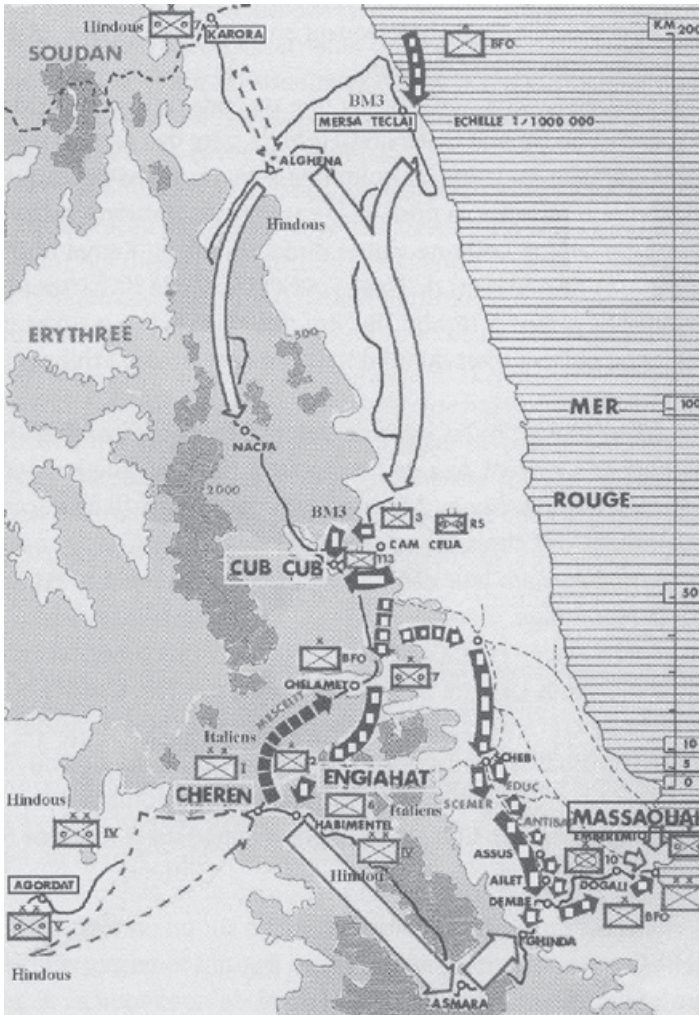
A szövetséges erők az 1940 második felében gondosan kidolgozott tervek alapján 1941. január 19-én három irányból indítottak támadást az olasz kézen lévő kelet-afrikai területek ellen. Brit-francia erők Szudánból indultak meg dél felé, brit nemzetközösségi csapatok Kenyából támadtak keleti és északi irányba, míg az úgynevezett Gideon erő, azaz a brit támogatást élvező etióp partizánok Etiópia belsejében indítottak támadóakciókat az olasz megszálló erők ellen.⁸²

A francia csapatok az északról támadó oszlopban kaptak helyet, de nem egyszerre kerültek bevetésre, mivel különböző útvonalakon és különböző időben érkeztek meg korábbi nyugat-afrikai állomáshelyükről. A Pierre Garbay őrnagy vezette 3. menetzászlóalj szárazföldön teherautókkal tette meg a 3.000 kilométeres utat Szudánig, ahonnan egy szállítóhajó szállította az egységet Eritreába.⁸³ Az alakulat 1941. február 12-én csatlakozott a Rawdon Briggs tábornok irányítása alatt álló 7. indiai dandárhoz,⁸⁴ amely fontos feladattal rendelkezett: el kellett foglalnia az eritreai fővárostól 200 kilométerre északra található Keren városának védelmét biztosító Kub-Kub erődöt. Mivel a város fontos közlekedési csomópont volt, bevétele nélkül a további előrenyomulás a főváros felé kivitelezhetetlen volt.⁸⁵

A védekezésre berendezkedett olasz hadsereg könnyen védhető helyen épített ki harcállásokat, melyek elfoglalása igen nehéznek ígérkezett a szövetséges erők számára. Miután a brit csapatok több sikertelen támadást indítottak az erőd ellen, Briggs tábornok a francia egységet kétirányú átkaroló hadművelet végrehajtására utasította az erődöt védő 44. olasz gyarmati dandár 112. zászlóalja ellen.⁸⁶ A négynapos akció február 20. és 23. között zajlott és négy lépcsőben hajtották végre. 20-án a zászlóalj 10. százada északról bekerítette az olasz állásokat; 21-én a fenti művelet folytatásával egyidejűleg déli irányból is megindult a bekerítő akció; 22-én a zászlóalj alegységei megszilárdították új pozícióikat, bevárták az erősítéseket és ezzel teljessé tették a bekerítést; 23-án pedig brit Bren lánctalpas harci járművek segítségével felszámolták az olasz védelmet.⁸⁷ Noha a harci tapasztalatokkal nem rendelkező, gyengén felszerelt zászlóaljnak rendkívül nehéz és a védelem számára kifejezetten előnyös terepen kellett végrehajtania a támadást, az teljes sikerrel zárult.⁸⁸ A francia egység tagjai 450 hadifoglyot ejtettek és egyebek között négy 65 mm-es ágyút zsákmányoltak, miközben 17 halottat és 44 sebesültet veszítettek.⁸⁹ Bár ez a győzelem csupán egy lépés volt az eritreai harcok lezárása felé, francia szempontból igen jelentősnek számított, mivel ez volt az első francia győzelem az afrikai kontinensen a tengelyhatalmak ellen.

A francia dandár másik fele csupán ezt követően érkezett meg a hadszíntérre, mivel az alakulatnak ez a része Nyugat-Afrikából a Jóreménység fokának megkezdésével öt hét alatt hajón tette meg az utat Szudánig, ahonnan vasúton szállították Eritrea északi részére. A két alegység hivatalosan március 6-án egyesült, tehát a Monclar ezredes⁹⁰ parancsnoksága alatt álló dandár ettől kezdve volt teljes harcérté-

kével bevethető állapotban a 7. indiai dandárhoz csatolva, amellyel együtt alkották a Briggs harccsoportot. Mivel a brit csapatok előrenyomulását a Keren környéki erős védelem február eleje óta feltartóztatta, a francia erősítést kívánták felhasználni a helyzet megoldására. Az újonnan létrehozott harccsoportnak ugyanis azzal kellett megkönnyítenie a várost nyugatról ostromló két indiai hadosztály feladatát, hogy a települést keletről övező hegyeken átvágva elvágja a tenger felé a védők összeköttetését, ami mindenképpen a védelem egy részének átcsoportosítását eredményezi és ezzel hozzájárul a nyugati támadás sikeréhez. A feladat tehát egy nagyszabású elterelő hadművelet végrehajtása volt, amelyet azonban az Engiahát-hegység több ezer méter magas csúcsai között kellett kivitelezni, minimális utánpótlással, miközben fokozódó olasz ellenállásra, sőt esetleges ellentámadásra kellett számítani.⁹¹

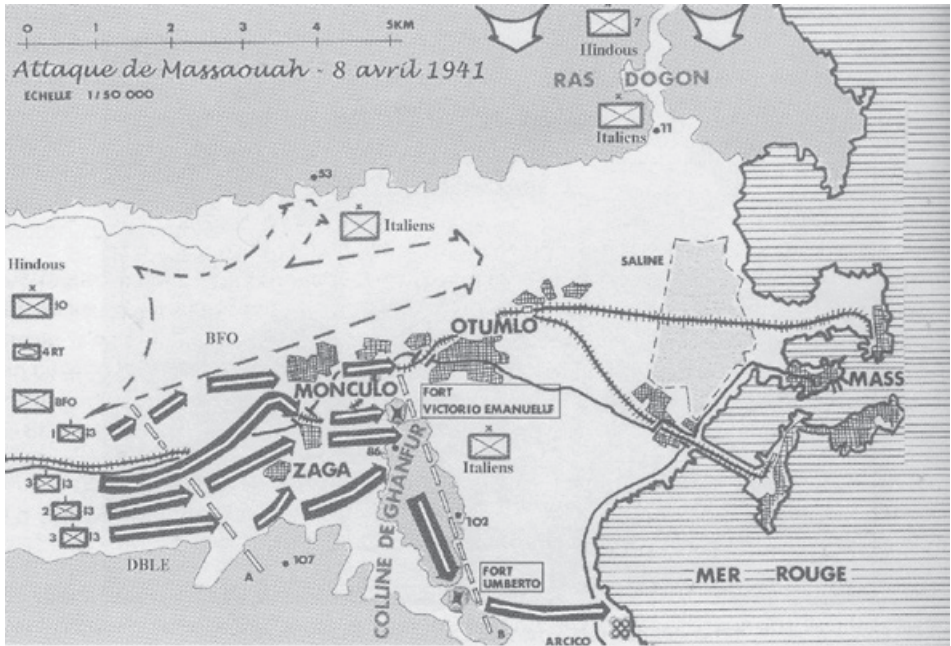

▲ Az eritreai hadjárat⁹²

A bekerítő akcióban résztvevő katonák a nehéz terepre való tekintettel a szükséges fegyverzetten kívül csupán minimális felszerelést vittek magukkal, mindent más szállításáról az alakulathoz rendelt tevék oszlopok gondoskodtak, amelyek a 101. szállítószázad kötelékébe tartoztak.⁹³ A francia katonák március 12-én 21 órakor indultak útnak, hogy az éjszakai sötétség elrejtse őket az olasz megfigyelők elől. Ez a számításuk be is vált, azonban a trópusi egyenruhába öltözött katonákat komoly kihívás elé állította az alacsony hőmérséklet és a nehéz terep. Másnap reggel pedig az olasz előőrsök is észrevették a hadoszlopot, amelyet azonnal tűz alá is vettek egy 2.030 méter magas hegy oldaláról, amelyet a szövetségesek Nagy Willy-nek neveztek el. A váratlan helyzetet a légiósok gyors reakciója mentette meg, akik a rendelkezésre álló erőkkel azonnal támadást indítottak az olasz állások ellen, amelyeket két halott és három sebesült árán el is foglaltak, ezzel pedig biztosították a hadművelet folytatásának lehetőségét.⁹⁴

A következő lépés az olaszok által erősen védett Engiahathégy gerincének elfoglalása volt, amely lehetővé tette a kijelölt út elérését és ezáltal a hadműveleti cél teljesítését. A támadást újból a légiós zászlóaljra bízta, míg ezalatt a nehéz terepen a lőszer- és vízutánpótlásról a menetzászlóalj gondoskodott. A március 15-én reggel megindított akció azonban nem a tervezett módon alakult. A két támadóoszlop egymástól elszakadva indította meg támadását az olasz állások ellen, amelyekben a védők a brit tüzérség más elfoglaltságai miatt teljesen sértetlenül és felkészülve várták a franciákat. A kedvező magaslati pozíciók, a nagyobb hatótávolságú aknavetők és a több alkalommal megindított ellentámadások segítségével az olasz katonák igen nagy veszteségeket okozva verték vissza a francia támadást.⁹⁵ A legnagyobb meglepetést az okozta, hogy a korábbi felderítési adatokkal szemben a védelem meglepően erős volt, két teljes zászlóalj (a 31. és a 151.) és egy tüzérségi üteg védte a stratégiai fontosságú állásokat. Ez a tévedés a vereségen kívül 11 halottba és 35 sebesültbe került a légiósoknak.⁹⁶

A március 20. és 25. közötti időszakot a francia alakulat a következő támadáshoz szükséges utánpótlás felhalmozásával és intenzív járőrözéssel töltötte, melynek eredményeképpen közel száz foglyot is ejtettek. Eközben a két indiai hadosztály teljes légi és tüzérségi fölényt élvezve folyamatosan támadta az olasz állásokat, melyek védői lassan felőrlődtek az anyagi fölényrel szembeni harcban. A britek a végső támadást március 25-én indították meg, amelyhez a szövetséges vezérkar utasításainak megfelelően március 27-én a francia dandár is csatlakozott.⁹⁷ A gondosan megtervezett és precízen végrehajtott akció azonban már csupán üres állásokat talált, mivel az olasz védők előző éjszaka megkezdték a visszavonulást kelet felé. Ennek következtében az offenzíva üldöző hadműveletté alakult át, amely még másnap is folytatódott, és ennek során több száz foglyot ejtettek a rendezetlenül visszavonuló olasz csapatok soraiból.⁹⁸

▲ Masszava elfoglalása⁹⁹

A kulcsfontosságú város elfoglalása után a szövetséges támadás két irányban folytatódott: az egyik hadoszlop az eritreai főváros, Aszmara ellen vonult, míg a Briggs harccsoport a legfontosabb kikötő, Masszava elfoglalására indult. A gyorsaság létfontosságú volt annak érdekében, hogy az ellenség újraszerveződését megakadályozzák, így a kikötőváros elleni támadásban csak a motorizált alakulatok vettek részt. A franciák esetében ez azt jelentette, hogy a 3. menetzászlóaljtag újból hátrahagyták, és csupán a légiós zászlóalj vett részt az akcióban néhány kisebb kiegészítő alegységgel megerősítve, amelyek számára elegendő járművet tudtak szerezni.¹⁰⁰ Az április 2-án meginduló hadoszlop nem találkozott jelentősebb ellenállással a tengerpartig vezető úton, így 8-án már a végső támadást indíthatta meg Masszava ellen. A jól kiépített védelemmel rendelkező város bevételében a légiós egységen kívül az 5. indiai hadosztály vett részt. A nyugati irányból támadó francia egység jelentős brit tüzérségi támogatást élvezve aránylag könnyen törte meg az erős állásokat elfoglaló és számbeli fölényben lévő védősereg ellenállását, amely délre gyakorlatilag teljesen beszüntette az ellenállást.¹⁰¹ A 11.500 főt számláló helyőrség 2.800 tagja a franciáknak adta meg magát, köztük a teljes eritreai olasz vezérkar (számos tábornok és egy ellentengernagy),¹⁰² ami kétségkívül jelentős fegyvertény volt az aránylag kis létszámú francia haderő számára.¹⁰³

Összefoglalás

Ez a katonai győzelem rendkívül fontos volt a szabad franciák számára, hiszen a tengelyhatalmak ellen elért siker nem csupán a közelmúltban létrehozott szabad francia

dandár harcértékét bizonyította, hanem a mögötte álló politikai szervezet, valamint a De Gaulle tábornok által a szövetséges táborban folytatott küzdelem légjogosultságát is messzemenőig igazolta. Az itt aratott siker alapozta meg a Szabad Francia Erők létszámának növelését, jobb fegyverekkel való ellátását, majd pedig újbóli bevetéseit más hadszíntereken, ami távlatilag hozzájárult ahhoz, hogy Franciaország a győztesek oldalán fejezze be a háborút. ☀

Jegyzetek

- 1 Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-4-III. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.
- 2 A teljesség igénye nélkül például Andrieu – Braud – Guillaume, 2006; De Wailly, 1990; Gallo, 1998; Roussel, 2002.
- 3 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 16.
- 4 Cointet–Cointet, 2000: 332-333.
- 5 Muracciole, 2002: 359-360.
- 6 De Gaulle, 2008: 226.
- 7 SHD 4 P 1. Historique des Forces françaises libres, t. 1, 9.
- 8 Broche-Cañucoli-Muracciole, 2007: 29-33.
- 9 AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 1.
- 10 Az ő számuk egyébként igen jelentős volt ekkor, hiszen a dunkerque-i mentőakció után 115.000 francia katona és haditengerész tartózkodott a Brit-szigeteken.
- 11 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 5.
- 12 Jackson, 2004: 464-465.
- 13 Lormier, 2006: képmelléklet, 1. kép.
- 14 Broche-Cañucoli-Muracciole, 2007: 44.
- 15 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 91.
- 16 AN 72 AJ 221. Les relations entre la France libre et le gouvernement britannique, 5.
- 17 Jackson, 2004: 465.
- 18 Cointet–Cointet, 2000: 334.
- 19 SHD 4 P 1. Historique des Forces françaises libres, t. 1, 2.
- 20 AN 72 AJ 221. Accord Churchill–De Gaulle du 7 août 1940.
- 21 Jackson, 2004: 467-468.
- 22 Montagnon, 2009: 258.
- 23 Chaline–Santarelli, 1989: 1.
- 24 SHD 4 P 1. Historique des Forces françaises libres, t. 1, 40.
- 25 AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 3.
- 26 Broche-Cañucoli-Muracciole, 2007: 44-45. o.
- 27 Számos forrás, köztük De Gaulle visszaemlékezései már ekkor 7.000 önkéntesről számol be, de ezt a számot valójában csak 1940 őszére sikerült elérni. Crémieux-Brilhac, 2000: 198.
- 28 A Norvégia északi részén található, a svéd vasérc tengeri szállításában stratégiai szerepet játszó Narvik városánál került sor a szövetséges erők első győzelmére a német csapatok ellen. Az 1940 áprilisában Norvégia megszállásáért, illetve biztosításáért folytatott versenyfutást a németek nyerték, akik tengeri és légi támadásokkal elfoglalták az ország nagy részét. Narvikba is ők érkeztek elsőként, azonban két egymást követő összecsapásban a beérkező brit flottakötelések április 10-én és 13-án megsemmisítették a német hajókat, amelyek korábban már partra tették a szárazföldi erőket. Ezek semlegesítésére brit, francia és lengyel csapatokkal erősítették meg a helyi norvég erőket (összesen kb. 24.500 fő állt így rendelkezésre), amelyek vereséget mértek a 6.000 főnél valamivel kisebb német támadóalakulatra. 12 P 81. 13e Demi-Brigade de la Légion étrangère, 10-15.; Bergot, 1975: 29-96.

- 29 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 7.
- 30 A *Rubis* és a *Narval* tengeralattjárók, illetve a *Président Houduce* járőrhajó, tehát kizárólag kisebb harcértékekkel bíró egységek.
- 31 Crémieux-Brilhac, 2014: 115-116.
- 32 Amicale, 2010: 51.
- 33 De Gaulle, 2008: 110.
- 34 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 15.
- 35 AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 1.
- 36 Broche, 2002: 185-186.
- 37 Amely közel 13 millió négyzetkilométeren 110 millió lakossal rendelkezett francia fennhatóság alatt Afrikában, Amerikában, a Közel-Keleten, Délkelet-Ázsiában és Óceániában.
- 38 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 12.
- 39 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 13.
- 40 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 5.
- 41 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 23-24.
- 42 Akik közül 160 tiszt és altiszt tartozott a közelmúltban felállított Szabad Francia Légierőhöz, de gépeik szárazföldön történő összeszereléséig harci bevetésen nem voltak bevethetőek. AN 72 AJ 239. Chasse libre (1), 3.
- 43 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 30., 33.
- 44 Masson, 2000: 204.
- 45 A két világháború időszakában elsősorban a francia haditengerészet használta ezt a nagyhatótávolságú, kis vízkiszorítású (2-3.000 tonnás) hadihajót, amelyet a gyarmati területeken való bevetésre készítettek fel. Alacsony merülésének köszönhetően nagyobb folyókön is használható volt, a fedélzetén szállított tengerészgyalogos század pedig komolyabb szárazföldi küldetéseket is lehetővé tett számára.
- 46 Montagnon, 2009: 272.
- 47 AN 72 AJ 220. Documents remis par Aristide Antoine, 13.
- 48 Clayton, 1994: 169.
- 49 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 39-40.
- 50 AN 72 AJ 220. Documents remis par Aristide Antoine, 14.
- 51 AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 4.
- 52 Maggiar, 1984: 44.
- 53 Masson, 2000: 215-216.
- 54 Crémieux-Brilhac, 2014: 147-153.
- 55 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 6.
- 56 Összesen hozzávetőlegesen 250 európai és 1.000 bennszülött katona. AN 72 AJ 238. Gabon 1940, 2.
- 57 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 65.
- 58 A légiós egység állományának egy része lelkiismereti okokból nem vett részt az akcióban. Monclar, 2014: 179.
- 59 Összesen körülbelül 2.000 ember. AN 72 AJ 238. Gabon 1940, 2-3.
- 60 Comor, 1988: 114-118.
- 61 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 77.
- 62 A vesztes oldalon küzdő franciákat, akik nem akartak csatlakozni a Szabad Francia Erőkhöz, néhány hónapos internálás után hazajuttatták Franciaországba. AN 72 AJ 238. Gabon 1940, 5-6.
- 63 Gras, 1983: 18-19.
- 64 Montagnon, 2009: 239.
- 65 Amicale, 2010: 84.
- 66 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 25-26.

- 67 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 5.
- 68 AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 3.
- 69 AN 72 AJ 225. Note sur le bataillon du Pacifique, 1.
- 70 SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 20.
- 71 A statisztikák szerint 1941-ben 10.000, 1942 folyamán pedig 20.000 szövetséges gép haladt át a szabad francia légtéren, amely jól mutatja a terület jelentőségét utánpótlási vonalként. Crémieux-Brilhac 2013, 161.
- 72 Broche-Cañucoli-Muracciole, 2007: 65-66.
- 73 Comor, 1988: 125.
- 74 Keegan, 2008: 541-543.
- 75 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 9.
- 76 Broche, 2002: 100.
- 77 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 8.
- 78 Bollot-Jacquín, 1982: 32.
- 79 AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 8.
- 80 AN 72 AJ 239. Journal du 1er escadron de marche des Spahis marocains, 9-10.
- 81 Vincent, 1983: 67-68.
- 82 Comor, 1988: 126.
- 83 Notin, 2000: 271.
- 84 AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 7.
- 85 Broche, 2002: 100-101.
- 86 Vincent, 1983: 69-70.
- 87 Notin, 2000: 272.
- 88 SHD 4 P 4. Historique des Forces françaises libres, t. 3., 142.
- 89 Gras, 1983: 28-33.
- 90 Akinek valódi neve Raoul Magrin-Vernerey volt és Budapesten született, a Ralph Monclar álnévet sok más szabad francia tiszthez hasonlóan családjá védelmében vette fel. Monclar, 2014: 175-176.
- 91 Comor, 2013: 339-340.
- 92 Amicale, 2010: 93.
- 93 Dulau, 1982: 77.
- 94 Vincent, 1983: 81-82.
- 95 Comor, 1988: 130-132.
- 96 Broche-Cañucoli-Muracciole, 2007: 76.
- 97 Notin, 2000: 275-276.
- 98 Gras, 1983: 37-40.
- 99 Amicale, 2010: 99.
- 100 SHD 4 P 4. Historique des Forces françaises libres, t. 3., 154.
- 101 AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 8.
- 102 Ebben a sikerben oroszlátnrésze volt Monclar ezredesnek, aki mindössze egy motoros felderítőszakasszal kényszerítette megadásra az olasz vezérkari tiszteket. Trouplin, 2010: 731.
- 103 Broche-Muracciole, 2010: 210.

Felhasznált irodalom

Levéltári források

Archives nationales:

- 72 AJ 220. Chronologies de la France libre et de la France combattante.
- 72 AJ 221. Documents sur la France libre.
- 72 AJ 225. Territoires ralliés à la France libre.
- 72 AJ 238. Généralités.

- 72 AJ 239. Forces aériennes françaises libres (FAFL).
Service Historique de Défense:
- 4 P 1. Historique des Forces françaises libres, tome 1.
- 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, tome 2.
- 4 P 4. Historique des Forces françaises libres, tome 3.
- 12 P 81. 13e Demi-Brigade de la Légion étrangère.

Könyvek

- Amicale de la 1ère DFL (2010): L'épopée de la 1ère Division Française Libre par ceux qui en étaient. Paris, Amicale de la 1ère DFL.
- Andrieu, Claire – Braud, Philippe – Piketty, Guillaume (szerk.) (2006): Dictionnaire de Gaulle, Paris, Robert Laffont.
- Bergot, Erwan (1975): La Légion au combat. Narvik, Bir-Hakeim, Dien Bien Phu. Paris, Presses de la Cité.
- Broche, François (2002): L'Armée française sous l'Occupation. La métamorphose. Paris, Presses de la Cité.
- Broche, François – Caïtucoli, Georges – Muracciole, Jean-François (2007): La France au combat de l'Appel du 18 juin à la victoire. Paris, Perrin.
- Broche, François – Muracciole, Jean-François (szerk.) (2010): Dictionnaire de la France libre. Paris, Robert Laffont.
- Chaline, Emile – Santarelli, Pierre (1989): Historique des Forces navales françaises libres. Paris, Service Historique de la Marine.
- Clayton, Anthony (1994): Histoire de l'armée française en Afrique 1830-1962. Paris, Albin Michel.
- Cointet, Michèle – Cointet, Jean Paul (szerk.) (2000): Dictionnaire historique de la France sous l'Occupation. Paris, Tallandier.
- Comor, André-Paul (1988): L'Épopée de la 13ème Demi-brigade de Légion Etrangère 1940-1945. Paris, Nouvelles Editions Latines.
- Crémieux-Brilhac, Jean-Louis (2014): La France Libre. De l'appel du 18 Juin à la Libération. Paris, Gallimard.
- De Gaulle, Philippe (2008): Apám, De Gaulle. Beszélgetések Michel Tauriacakal. Budapest, Európa.
- De Wailly, Henri (1990): De Gaulle sous le casque. Abbeville 1940. Paris, Perrin.
- Gallo, Max (1998): De Gaulle. 4 kötet. Paris, Robert Laffont.
- Gras, Yves (1983): La 1ère D.F.L. Les Français libres au combat. Paris, Presses de la Cité.
- Jackson, Julian (2004): La France sous l'Occupation. 1940-1944. Paris, Flammarion.
- Keegan, John (2008): A második világháború. Budapest, Európa.
- Lormier, Dominique (2006): C'est nous les Africains. L'épopée de l'armée française d'Afrique 1940-1945. h. n., Calmann-Lévy.
- Maggiar, Raymond (1984): Les fusiliers marins de Leclerc. Une route difficile vers De Gaulle. Paris, France-Empire.
- Masson, Philippe (2000): La Marine française et la guerre 1939-1945. Paris, Tallandier.
- Monclar, Fabienne (2014): Monclar. Le Bayard du XXe siècle. Versailles, Via Romana.
- Montagnon, Pierre (2009): La France dans la guerre de 39-45. Paris, Pygmalion.
- Muracciole, Jean-François (2002): La France pendant la Seconde Guerre mondiale. Paris, Librairie Générale Française.
- Notin, Jean-Christophe (2000): 1061 Compagnons. Histoire des Compagnons de la Libération. Paris, Perrin.
- Roussel, Éric (2002): Charles de Gaulle. Paris, Gallimard.
- Trouplin, Vladimir (2010): Dictionnaire des compagnons de la Libération. Bordeaux, Elytis.
- Vincent, Jean-Noël (1983): Les Forces françaises dans la lutte contre l'Axis en Afrique. Les Forces françaises libres en Afrique 1940-1943. Paris, Ministère de la Défense.

Tanulmánykötetben megjelent szövegek

- Crémieux-Brilhac, Jean-Louis (2000): „La France libre”. In Azéma, Jean-Pierre – Bédarida, François (szerk.): *La France des années noires. De la défaite à Vichy*. Paris, Éditions du Seuil. 191-242. pp.

Folyóiratban megjelent tanulmányok

- Bollot, Michel – Jacquin, Denis (1982): „L’Histoire du Premier Bataillon d’Infanterie de Marine de la France libre”. *Icare*, 101. sz. 32-34. pp.
- Dulau, Jean (1982): „La 101e Compagnie du Train”. *Icare*, 101. sz. 77-79. pp.

English Abstract

The Free French Forces’ fights from Senegal to Eritrea

Although Charles de Gaulle is one of the most recognized French statesmen in modern French history, the activity of the Free French Forces led by himself throughout World War II, which contributed to the rise of this extraordinary character, is very little known even by historians. Therefore, this study offers an attempt to fill this void by presenting the ascension of the general on the political scene and of the first deployment of the Free French Forces in the more or less forgotten African theatre of operations.

In June 1940, General de Gaulle went to England to continue the combat on the Axis forces where he created the Free French Forces which pledged their support. Of the tens of thousands of French soldiers evacuated from France, only a few thousands chose to continue the fight by joining de Gaulle’s army in London. The General supported by Churchill tried to persuade the French colonies to join the Allied cause and some territories followed him. At the same time, he was not be able to convince the Vichy forces at Dakar to change sides so his army suffered a defeat in the vicinity of the city. Then, the Free French Forces had to conquer Gabon fighting against their compatriots, which allowed the creation of French Equatorial France. Later the Free French Brigade of the Orient took part in the campaign of Eritrea where the Free French soldiers contributed to the Allied victory.

Their activity was very valuable from the political point of view for it consolidated the position of General de Gaulle’s movement and France could end the war among the victors of the conflict.

A szerzőről

PhD, egyetemi adjunktus,

tanszékvezető

PTE BTK Romanisztika Intézet

Francia Tanszék

About the Author

PhD, Assistant Professor, Head of
Department

Department of French, Faculty of
Humanties, University of Pécs

@

benekrisztian@yahoo.fr

AZ AFRIKAI ÁLOMKÓRRÓL

TURÓCZI ILDIKÓ

Miközben egyre többen látogatjuk Afrikát és egyre többet tudunk a szubtrópusi betegségekről, ezek megelőzéséről, kezeléséről, a szubszaharai Afrika 36 országában előforduló, cecelégly által terjesztett afrikai trypanosomiasis, ismertebb nevén az afrikai álomkór jelentőségét alábecsüljük.

A betegség az írásban említett okok miatt aluldiagnosztizált, a központi idegrendszer érintettsége a prognózis súlyosbodását, a beteg életvitelének és életminőségének lényeges romlását jelenti. Az ötvenes években bevezetett gyógyszereknek, a mobilklinikák tevékenységének, az eredményes szűrővizsgálatoknak, általában a fokozott figyelemnek köszönhetően a hatvanas évek elején a betegséget gyakorlatilag felszámoltnak tekintették, emiatt epidemiológiai szempontból jelentéktelennek nyilvánították. A járványtani és diagnosztikai figyelem lankadását a hatvanas évek közepétől a betegség újabb, több afrikai országot érintő fellángolása követte, a fertőzés terjedéséről, földrajzi előfordulásáról, a lakosság veszélyeztetettségéről viszont alig van megbízható adatunk. A leginkább érintett területek szegényes infrastruktúrális háttere, diagnosztikai lehetőségeinek csaknem teljes hiánya – amit nyolchónapos terepmunkája idején az írás szerzője is tapasztalt –, a nemzetközi egészségvédő szervezetek jelzései, összességében a betegség előfordulásának növekvő aránya ismét fokozott figyelmet kíván. Jelen írás is ehhez kíván járulni.

A karácsony és újév közötti néhány nap Kamerunban is a család, a baráti látogatások, az ajándékozás, evés-ivás, templomba járás ideje, én pedig ezekre a napokra terveztem a motorbiciklivel néhány órányira fekvő esőerdős kirándulást, amelyhez Godwin kollégám segítségét és társaságát kértem. Az esőerdőbe vezető szűk ösvényen Godwin többször is a hátamra vagy vállamra csapott és rikkantott is valamit hozzám. Szúnyog? – kérdeztem. Nem, cecelégly! – válaszolta. Ettől kissé megriadtam, de Godwin rögtön megnyugtatóan, hogy bár a cecelégly terjeszti az álomkórt, itt nem jelent veszélyt, a betegség előfordulási arányáról viszont nem volt fogalma. Utóbb tudtam meg, hogy Kamerunban, akárcsak jónéhány más afrikai országban az álomkór nem tartozik a jelentendő betegségek közé, ezért csak hozzávetőleges morbiditási adatok állnak rendelkezésünkre. A betegség diagnosztikai gyorsstesttel való kimutatása költséges, nem számít rutinvizsgálatnak – még a fertőzésterjesztő cecelégly előfordulási helyein sem –, a korai stádium tünetei könnyen figyelmen

kívül maradhatnak, a késői stádium kezelése viszont nem veszélymentes.

Bár az aránylag egyszerűen és veszélymentesen kezelhető maláriát – mint Afrika rettegett nyavalyáját – mindenhol megemlítik, az álomkóról alig, vagy csak ritkán esik szó, ezért írásomban ezt a hiányt kívánom pótolni.

Az afrikai álomkór vagy másik nevén az afrikai *trypanosomiasis* a *Trypanosoma* nevű élősködő által okozott, embert és állatot egyaránt megbetegítő fertőző betegség. Szubszaharai-Afrika 36 országában fordul elő, előfordulási aránya országonként változik.¹

A hivatalosan bejelentett megbetegedések 98%-át a *Trypanosoma brucei gambiense* (T.b.g.) okozza,² a kevésbé releváns 2%-ot pedig a *Trypanosoma brucei rhodesiense* (T.b.r.); a krónikus, hosszú lefolyású megbetegedésekért a T.b.g., míg a T.b.r. az akut, heveny formákért felelős.

A betegséget a meleg, árnyékos, párás-nedves helyeket kedvelő cecelég (Glossina) terjeszti. Az élősködő Glossina átlagos élettartama egy és hat hónap között változik. A légy az ember vérében levő *Trypanosoma*-val fertőződik, ami szaporodni kezd a beleiben, majd a nyálmirigyébe jut, innen pedig szúrásával adja tovább a fertőzést. A fertőzött rovar egész életében fertőzött marad.

A betegségnek két jól elkülöníthető szakasza van. A csípés helyén néhány nap vagy néhány hét alatt spontán gyógyuló bőrpír, súlyosabb esetben gyulladós csomó alakul ki, majd az első szakaszban a fertőzést olyan heveny tünetek jelzik, mint láz, fejfájás, csont és ízületi fájdalmak, viszketés, a tarkótáji és a nyaki nyirokcsomók duzzanata. Ezek a tünetek nem csak az álomkorra jellemzőek, előfordulhatnak más fertőző betegségekben is, ezért a *Trypanosoma*-fertőzés ebben a szakaszban feltáratlan marad, esetleg más kórképként, például a gyakran előforduló maláriaként diagnosztizálják. A következő szakaszban a kórokozó a vérből és nyirokerekéből a gerincevelői folyadékba kerül, majd áthatol a gerinc és agyvelő védőburkain és megjelennek a betegség nevét okozó, az álomkórra összetéveszthetetlenül jellemző olyan tünetek, mint az ébrenlét és alvás idejének változása, alvászavar, nagyfokú fáradtság és elesettség, zavart elmeállapot, majd kóma. Kezelés nélkül az alváskényszer fokozódik, a beteg állapota romlik. A betegség, a kórokozó fajtájától függően, néhány hónap vagy év múlva visszafordíthatatlan agykárosodással vagy halállal végződik.

Az afrikai álomkór vagy másik nevén az afrikai trypanosomiasis a *Trypanosoma* nevű élősködő által okozott, embert és állatot egyaránt megbetegítő fertőző betegség. Szubszaharai-Afrika 36 országában fordul elő, előfordulási aránya országonként változik.

Rövid történeti áttekintés

Egykoron az álomkór miatt tömegesen pusztuló rabszolgák tetemes károkat okoztak a rabszolga-kereskedő társaságoknak, akik emiatt sürgették a betegség okát, terjedését, kezelését, megelőzését célzó kutatásokat.

Az afrikai álomkórra vonatkozó első megbízható orvosi közleményt John Atkins nevéhez fűződik, aki 1734-ben meglehetősen részletes leírást ad a betegség második szakaszának jellegzetes tüneteiről. A kezdeti stádiumokra jellemző nyirokcsomóduzzanatról Thomas Winterbottom ír 1803-ban, és megemlíti azt is, hogy már az ókori arab rabszolga-kereskedők sem vásárolták meg azokat a rabszolgákat, akiknek tarkótáji és nyaki nyirokcsomóik duzzadtak és fájdalmasak voltak. A 19. században egyre többen számolnak be a betegségről. David Livingstone skót misszionárius és kutató ugyan rájön arra, hogy a n'gana és a cecelégy között valamiféle összefüggés van, viszont újabb 40-50 évnek kell eltelnie ahhoz, hogy az ugyancsak skót származású David Bruce felfedezze a szarvasmarhák pusztulását okozó trypanosómát. (A N'gana/nagana zulu eredetű szó, jelentése: erőtlen, haszontalan. Így hívják a Trypanosoma congolense, brucei és vivax alfajták okozta betegséget is, amely a vad- és háziállatokat érinti. Míg a vadállatok betegsége enyhe lefolyású, addig a nagana gyakran okozza a háziállatok tömeges pusztulását). A megszállott kutatóról és kitartó feleségéről, fáradtságot nem ismerő munkájukról Alfred Brehm számol be olyan remek humorral és precizitással, amit igen nagy kár volna nem idézni:

„Bruce természetéhez tartozott, hogy csakis olyan ügyek iránt volt érzéke, amelyektől előbb szülei, majd később fellebbvalói egyenesen eltiltották. Alig hagyta el az edinburghi orvosi egyetemet, azonnal belépett az angol katonaoorvosi karba. Nem azért, mintha különös hajlandósága lett volna a katonaoorvosi pályára, vagy hogy emberéleteket mentsen meg, még kevésbé, hogy bacillusvadászatra adja magát: szegény fejét nem lelkesítették ilyen magas célok. Egyszerűen azért állott be katonaoorvosnak, hogy megnősülhessen. Sem Bruce, sem pedig szívének választottja nem rendelkezett egy garassal sem; hozzátartozói regényes idiotáknak nevezték a szerelmes párocskát, mert hát ugyebár az a helyes, hogy az ilyen fiatal pár szépen várjon addig, amíg a vőlegény tisztességes megélhetést biztosíthat babájának?

Bruce nem hallgatott a nagynénikre, belépett a hadseregbe és havi 400 pengőjének birtokában merészen megnősült... hatezer pengőt kitevő évi fizetéséből, hogy kísérleteit szélesebb alapokra fektesse, egy csomó majmot szerzett be, kemény 10 pengőt fizetvén darabjáért. Majd a kínlódó katonák vérét fecskendezte be ezekbe az áldozatokba; amely kísérletnek jelentőségét azonban az igen tisztelt majmok – és ez talán érthető is – nem akarták belátni. Kiszabadították magukat ügyetlen kezéből, megharapták és megkarmolták gazdájukat, szóval nem viselkedtek megértő észlényekként. Ilyenkor azután megint csak a feleségéhez fordult: „drágám nem volnál szíves tartani a majmokat, amíg én kísérletezem velük?” és Brucené mosolyogva állt kötélnék.

Ilyen módon nevelt magának asszisztenst feleségéből, és amint azonnal olvasni fogják, ez a nagyszerű asszony 30 éven át igazán jobbkéze volt a kutatónak. Követte kitűnő férjét olyan pestises, szennyes zugokba, aminőket bacilusvadászok valaha is felkerestek, megosztotta szegénységét, álmodozott véle eljövendő dicsőségéről. Szóval megértő, hú felesége maradt lassan-lassan eredményessé váló egész pályáján...

Azt a megbízást kapták, hogy a Nagana néven ismeretes rettentő betegséget tanulmányozzák. Ez a hangzatos zulu név olyan betegség megjelölésére szolgált, amely Dél-Afrikának óriási területeit alkalmatlanná tette az emberi letelepedésre. A naganás vidékeken lehetetlen volt a mezőgazdaság, a vadászat, a tartózkodás. Nagana szó szerint annyit jelent mint; „nyomott hangulat”. A naganá a legerősebb lovakat is rövidesen elpusztítja; az ilyen beteg lovak borzasakká válnak, szőrük foltosan hull ki, zsírjuk eltűnik. Majd vizenyős duzzanatok lépnek fel testük különböző részein; orrlukaikból híg váladék csöpög folytonosan; szembogaruk felett tejszerű homály jelenik meg, amely végezetül megvakítja a szerencsétlen párákat; az állatok lesóványodnak s végül nyomorultul elpusztulnak. Egyetlen egy sem gyógyul ki a naganából. Ugyanez a szomorú játék játszódott le szarvasmarhákon is. A gazdák hiába próbálkoztak meg importált gyönyörű tenyészállatokkal; azok a tehenek, amelyek kifogástalan kondícióban érkeztek meg a kikötőbe, a karámot, a kiszemelt „kraal”-t nyomorúságos állapotban érték el, hogy rövidesen áldozatul essenek a naganának. Kövér marhacsordák a vágóhidakra csont és bőr állapotban érkeztek. Röviden: Dél-Afrikának óriási területein sem szarvasmarha, sem ló nem élt meg. A vadászok kétségbeesetten látták, hogy hiába indulnak remekül felszerelt expedíciókra, pompás lovakkal és teherhordó öszvérekkel; amint a veszedelmes országrészbe kerültek, egy szálíg elvesztették állataikat. Sokan nyomorultan ottvesztek a vadonban maguk is...

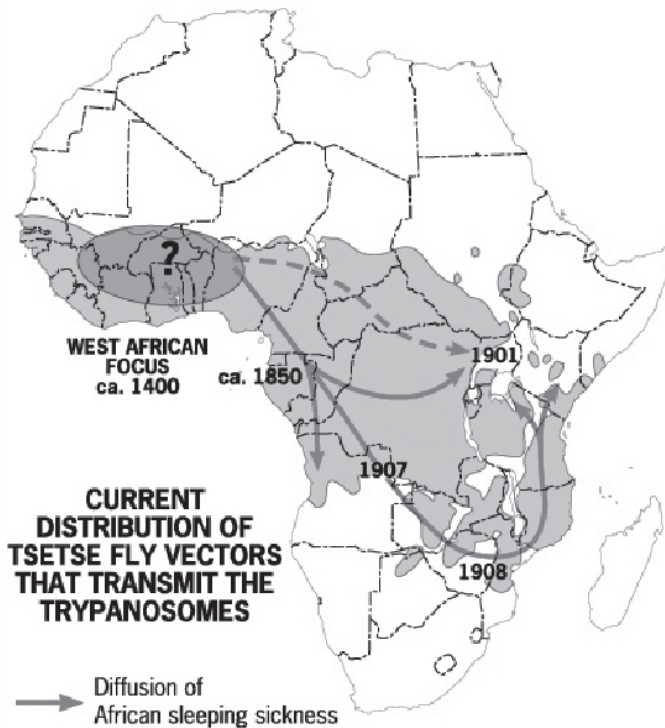
Rettenetes volt a forróság. Izzadságuk elhomályosította mikroszkópjuk lenséit; tarkójuk meggörnyedt, amint órákon keresztül nézegették a mikroszkópos készítményeket. Nem törődtek mindezzel, valamint azzal sem, hogy vörösre nézték a szemüket. Azzal mulattak, hogy becéző neveket találtak ki beteg marháik és lovaik részére, s közben megtanulták a zulu nyelvet is. Nem zavarta őket semmiféle magasabb hatalom vagy orvosfőnök árnyéka: először érezte magát Bruce szabad kutatónak.

Nemsokára megkezdték első döntő lépésüket: mert egyik halálosan beteg lovak vérében Bruce különös táncát figyelte meg a halványsárga oszlopokba rendeződött vörös véresejteknek. Óvatosan tovább csúsztatta a készítményt mikroszkópja alatt, amíg a vörös véresejtek dzsungelében egy tisztásra nem akadt...

Ebben a tisztásban hirtelen megtalálta az okát a vörös véresejtek különös ficánkolásának, mert egy furcsa formájú élőlényt pillantott meg. Ez a mindegyik közönséges mikróbánál jóval nagyobb élőlény letompított végű volt és elől ostorral rendelkezett, mellyel mintha útját vizsgálgatta volna. Bruce ujjongott örömeiben. „Nézd csak asszonykám, ezek trypanosomák!...” De hogyan kerülnek ezek a trypanosomák a beteg állatból az egészségesbe!”³

Ezután már gyorsan követték egymást az események: 1901-ben két angol tudós (Robert Michael Forde és Joseph Everett Dutton) az ember vérében, majd 1902-ben az olasz Aldo Castellani a gerincvelői folyadékában fedez fel trypanosomákat és hozza őket az álomkórral összefüggésbe. Egy évvel később David Bruce bebizonyítja, hogy a kórokozót a cecelégycsiga juttatja az ember és az állat szervezetébe. A következő években teljes erővel folytatódik a kutatás: újabb és újabb trypanosomákat fedeznek fel és tanulmányoznak. A kór terjedésének megakadályozása, a betegséget gyógyító szer megtalálása viszont akadályokba ütközik, a sok próbálkozás egyike sem igazán megfelelő.

A huszadik században az afrikai kontinensnek három nagy álomkór-járvánnyal kellett megküzdenie. Az első 1896-ban kezdődött és tíz évig tartott, leginkább a Kongó-medence környékét és Ugandát érintette. A járványban megközelítőleg 300.000–500.000 ember vesztette életét.⁴ A járvány tetemes károkat okozott, ami a gyarmatosító hatalmakat a megelőzést és gyógykezelést célzó kutatások sürgetésére ösztönözte. A káros vagy éppen mérgező mellékhatásokkal rendelkező gyógyszer után (mint például a szerves arzéntartalmú tryparsamide) 1916-ban német kémikusnak és a Bayer gyógyszercégnek sikerült kifejleszteni a Bayer 205 (későbbi suramin) nevű szert, amely ma is szerepel az álomkór kezelését előíró gyógyszerprotokollokban.

▲ A leginkább érintett afrikai területek. Forrás: people.eku.edu

Az említett gyógyszereknek jelentős szerepük van az 1920 és 1940 közötti, Afrika több országát érintő járvány leküzdésében. A francia Eugene Jamot javaslatára vezetik be a mobil egészségügyi egységeket, amelyek nem csak az új esetek feltérképezésben és ellátásában vesznek részt, hanem a kórokozót terjesztő cecelégy elleni intézkedésekben is (mint amilyen a sok reménnyel bevezetett DDT-kampány is volt).

A betegség korai szakaszában használt pentamidin 1939-től kerül forgalomba, a késői stádiumban hatásos, arzéntartalmú melarsoprol pedig 1949-ben. Az ötvenes években javasolt és használt újabb gyógyszer-kombinációknak köszönhetően a betegség előfordulása lényegesen csökken, olyannyira, hogy az ötvenes években és a hatvanas évek elején gyakorlatilag már felszámoltak tekintették. A fertőzöttek számának látványos csökkenése a betegséget epidemiológiai szempontból jelentéktelenné tette, ami a rendszeres szűrővizsgálatok elhanyagolását eredményezte. A diagnosztizálatlan betegek figyelmen kívül maradtak, krónikus fertőzésforrásokká váltak vagy meghaltak. A hatvanas évek közepétől viszont újabb fellángolásokról számol be az Egészségügyi Világszervezet,⁵ amiket valószínű, hogy a gyógyszerekre kialakuló rezisztencia, új virulens törzsek megjelenése, az éghajlat változása, az állatvilág éghajlatváltozást követő elvándorlása, stb. okozhatott.

Az elmaradt, egészségügyi ellátással alig vagy egyáltalán nem rendelkező vidéken, ahol a betegség leginkább előfordul, a diagnosztikai eszközök és eljárások hiánya miatt nehéz a betegség előfordulását, a betegségben szenvedők számát megítélni, ezért a létező statisztikai adatok is csak hozzávetőlegesek. Így például 1999-ben a jelentett pozitív esetek száma 40.000 volt, viszont a mintegy 60 milliónyi veszélyeztetett közül csak alig 3-4 millióan keresték fel a legközelebbi egészségügyi pontot és vettek részt szűrővizsgálaton. Félő, ugyanakkor aggodalomra ad okot, hogy a helyzet azóta sem változott.

Az álomkór ellen még nem sikerült sem új, hatékonyabb és kevésbé toxikus gyógyszert, sem a megelőzést szolgáló védőoltást feltalálni. Ennek oka az egysejtű

▲ *A cecelégy. Forrás: Sunil's 412 Project*

kórokozó sejthártyájában levő VSG (variant surface glycoprotein) nevű fehérjeszerkezetű antigén, amely, mint neve is mutatja, képes állandóan változtatni receptor szerepet betöltő felületét.

Ahhoz, hogy megértsük a folyamatot, tudnunk kell, hogy szervezetünknek bonyolult védekező mechanizmusai vannak minden idegen behatoló, így a trypanosoma ellen is. Azt az anyagot, ami kiváltja a szervezet immunválaszát antigénnek nevezzük. Ebben az esetben az antigén a VSG, amely ellen antitestek képződnek, hogy elpusztítsák a behatoló élősködőt. Ez így egyszerű lenne és az álomkór sem jelentene különösebb problémát, ha a csalafinta VSG antigén nem változtatná meg szerkezetét, és ezáltal nem válna felismerhetetlenné az időközben képződött antitestek számára. A megtévesztett antitestek így már nem tudják elpusztítani a kórokozókat, ezek ismét szaporodásnak indulnak, ami újabb antitest-képződést indít be, és a folyamat az immunrendszer kimerülését, ezáltal a tünetek súlyosbodását okozza. Ha sikerülne megoldani a VSG szerkezet-módosulásának rejtélyét, ez hatékonyabb és kevésbé mérgező gyógyszereket, védőoltást, sőt a betegség teljes felszámolását eredményezhetné.

A betegség legfontosabb diagnosztikai eleme a korai és késői stádiumok elkülönítése, ugyanis a korai fázisban, amikor a kórokozó még csak a véráramban van, a betegség aránylag könnyen gyógyítható. A második, késői fázisban – amikor a kórokozó áthatol a központi idegrendszer védőburkain –, a kezelés eredményessége csökken, időtartama nő, a használt, arzéntartalmú gyógyszer káros, sőt néha halálos mellékhatásokkal jár (az arzéntartalmú melarsoprol kezelés halálozási rátája 5%, azaz elfogadhatatlanul magas).⁶

A *Trypanosoma rhodesiense* sokkal rövidebb lefolyású betegséget okoz, ami diagnosztizálatlanul néhány hónap után rendszerint halálban végződik, az általa okozott fertőzés viszont – mivel a kórokozó folyamatosan jelen van a véráramban –, könnyebben diagnosztizálható, mint az eltérő szaporodási/osztódási ciklusú *Trypanosoma gambiense* okozta fertőzése, ami csak bizonyos időközönként válik kimutathatóvá.

A betegség az említett afrikai országok izolált, esőerdős, szavannás, a cecelégyszaporodásának kedvező térségeiben fordul elő leginkább. A cecelégyszaporodás a maláriát terjesztő szúnyogtól eltérően minden napszakban támad, csípése fájdalmas, a szúnyogirtó szerek nem igazán tartják távol. Előfordul, hogy a fertőzés sok ideig tünetmentes marad (pl. a *trypanosoma gambiense* okozta álomkórban), és csak évek múltán ad tüneteket. A fertőzés ideje és a tünetek jelentkezése közti időszakban a fertőzött ember vagy állat állandó fertőzés-forrássá válik. Érthető hát, hogy akár kisméretű cecelégyszaporodás is képes fenntartani az álomkór endémiás jellegét.⁷

A fertőzés elkerülésének legbiztosabb módja a megelőzés. Esőerdős, szavannás túrákon – főképp azokban az országokban, ahol a betegség leginkább előfordul –, ajánlott a hosszú ujjú/szárú, környezeteszerű ruházat, éjjel pedig a szúnyogháló rendszeres használata, ami nem csupán a cecelégyszaporodást, de minden más nemkívánatos rovar ellen is véd. ☀

Jegyzetek

- 1 http://www.who.int/trypanosomiasis_african/country/foci_AFRO/en/
- 2 <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs259/en/>
- 3 <http://mek.oszk.hu/03400/03408/html/3186.html>
- 4 <https://parasitesandvectors.biomedcentral.com/articles/10.1186/1756-3305-1-3>
- 5 http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/66485/1/WHO_CDS_CSR_ISR_2000.1.pdf
- 6 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7570842>
- 7 Az endémia egy bizonyos, adott területen folyamatosan fellelhető járványos betegséget jelent.

A szerzőről

orvos, önkéntes, író

About the Author

medical doctor (MD), volunteer,
author

ituroczi@gmail.com

English Abstract

About the African sleeping sickness

African trypanosomiasis, also known as sleeping sickness, is considered to be a neglected tropical disease. It is transmitted by the tsetse fly and occurs in 36 sub-Saharan African countries.

By the beginning of 1960s the epidemic was controlled by means of the new medication introduced, the mobile clinics teams and the regular screening of the population known to be at risk. Following that success the epidemiological attention declined and the disease reappeared again, reaching today epidemical proportions in some African countries.

This paper wraps up the aetiology, transmission, symptomatology, immunopathology and prognosis of the disease, while also delivering its short historical background. The poor diagnostic possibilities and the unreliable statistical data at our disposal are complemented by the personal, field experience of the author, gained in certain Cameroonian villages where she worked for 8 months as a medical doctor.

MIGRÁCIÓS ÚTVONALAK A FEKETE KONTINENSEN

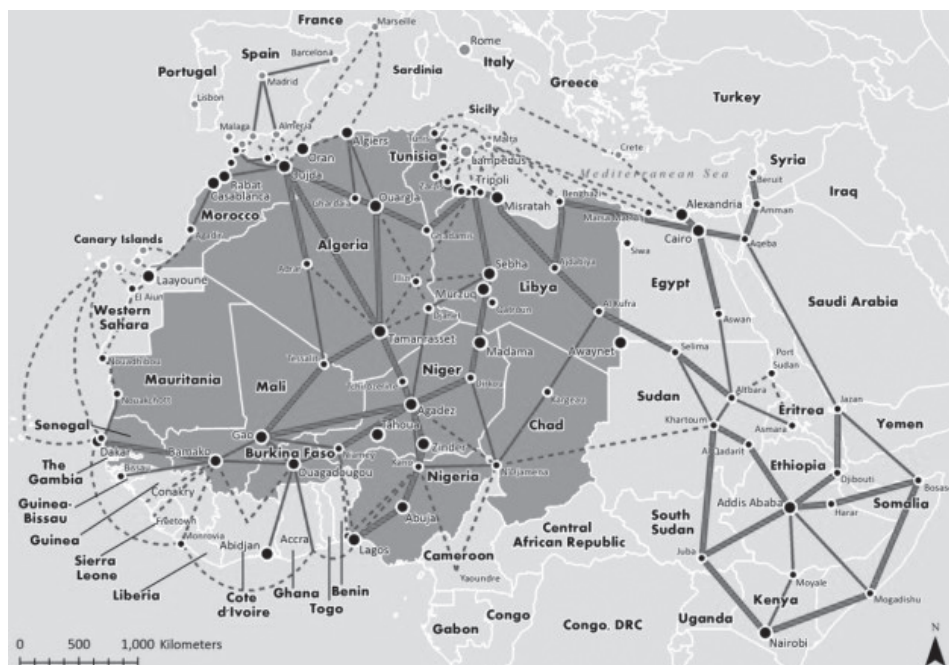
BESENYŐ JÁNOS

Az elmúlt években egyre jelentősebben dominálja a hazai és európai közbeszédet a migráció, amelyet sokan igyekeznek úgy beállítani, mintha az csak a 21. század „vívmánya” lenne. Ez azonban nem teljesen igaz, hisz az emberiség létét a történelem során nagyban befolyásolták a migrációs mozgások, népvándorlások. Ezek ismertetése, bemutatása akár több könyvet is megtöltene, jelen írás arra fókuszál, hogy az afrikai kontinensről az Európai Unió országaiba igyekvő migránsok által használt útvonalakat ismertesse. Ez már csak azért is fontos, mivel a fekete kontinens lakosságának száma jelentős mértékben növekszik és az afrikai országok – bizonyos kihívások miatt – képtelenek az egyre növekvő tömeget megtartani, megfelelő életszínvonalat biztosítani számukra. Mindez pedig, meglátásom szerint, kihatással lesz az Európai Unió jövőjére is.

Nyugat-afrikai útvonal

Ezt a voltaképpen két párhuzamos és több kisebb útvonalból álló rendszert a nyugat-afrikai (Mali, Elefántcsontpart, Ghána, Togo, Benin, Burkina Faso, Szenegál, Gambia) valamint a közép-afrikai államokból (Niger, Nigéria, Kamerun és Csád) érkezők használják.¹ Az útvonal Nyugat-Afrikából Közép-Afrikán keresztül Líbia felé halad. Ezt az útvonalat évszázadok óta használják nem csak a kereskedők, hanem kisebb-nagyobb népcsoportok is, akik körülményeik változása miatt kényszerültek útra kelni.² A vándorlás egyébként az afrikai népek mindennapi életének velejárója, melyhez az afrikai kontinens természeti valósága, például a vándorok által használt ökológiai folyosókkal (ilyen pl. a Nagy Hasadékvölgy vagy éppen a Líbiai-sivatag) egyértelmű terepet kínál évszázadok óta.³ Amikor a gyarmatosító hatalmak létrehozták a mai afrikai országokat, a migrációs mozgások jelentős mértékben csökkentek, de azokat teljesen megállítani sohasem sikerült.⁴ Az elmúlt évtizedekben ezek a mozgások ismét felerősödtek, nagy mértékben az észak-afrikai, illetve az európai országok irányába.⁵ A nyugat-afrikai migránsok⁶ első gyűjtőhelye Ouagadougou városa Burkina Fasoban, ahonnan Gao (Mali), Agadez (Niger), Dirkou (Niger), Madama (Niger), Tumo (Niger) érintésével érkeznek meg a líbiai Al Wigh városba, majd Gathrun, Murzuk, Um Al-Aranib, Sabha, Gharyan, és Tarhouna települések érintésével jutnak el Tripoliba, illetve más líbiai kikötőkbe.⁷ Gaoból egy másik útvonalon, Kidal (Mali), Tessalit (Mali), Borj Mokhtar (Algé-

ria), majd Agadez (Mali), Arlit (Mali), Assamaka (Mali), Tinzaouaten (Algéria) Guezzam (Algéria) és Tamanrasset (Algéria) érintésével is érkeznek migránsok Líbiába.⁸ A nagyobb gyülekező-, illetve kiindulási helyeken – pl. Tinzaouaten, Tamanrasset, Agadez – egész iparág települt rá az észak felé tartó migránsokra, akiknek egy része szintén munkát vállal ezeken a helyeken, hogy a továbbjutáshoz szükséges pénzüsszeget megszerezze, vagy a viteldíját ledolgozza.⁹ Ez azt jelenti, hogy a migránsok egy része hónapokra, de akár több évre is letelepedik, mielőtt tovább indulna Európa felé. Az algériai Tamanrasset városa 1966-ban alig 3000 főt tett ki, akiknek a 10%-a származott a szubszaharai országokból, míg 1990-ben már 65 000 fő élt a településen, akiknek az 50%-a származott a szubszaharai országokból.¹⁰ De hasonló látványos fejlődésen mentek keresztül Agadez,¹¹ Gao, Nouadhibou, és Oujda városok is.¹² Az ezekben a városokban legálisan működő „utazási irodák” 25-30 fős buszokkal, vagy akár 160-200 főt szállító konvojokkal szállítják a migránsokat keresztül a Szaharán.¹³ Ez az útvonal azonban nem csak a sivatagi átkelés miatt,^{14,15} de az AQIM és más iszlamista terrorszervezetek (Mujao, Ansar Dine, stb.) tevékenysége miatt egyre veszélyesebbé vált.¹⁶ A szélsőségesek a migránsok kirablásától vagy váltságdíjért való túszjétségétől sem riadnak vissza. Egy másik kevésbé használt útvonalról is tudunk, amely Csádon keresztül halad Líbiába (Ndjamena – Moussoro – Faya – Zouar – Bardaï – Ghatrun – Sabha), amelyet főként kameruni, szudáni és csádi menekültek használnak.

▲ Az útvonalak áttekintése. Forrás: wnyc.org

Korábban az illegális bevándorlók a vízzel érkezők közé vegyülve a hivatalos légi és vízi közlekedési folyosókat használták, de miután az európai országok megszigorították a határőrizeti rendszereiket, a migránsok a csempészek segítségével kisebb-nagyobb hajókon, a Földközi-tengeren keresztül próbálnak bejutni Európába.¹⁷ 2013 márciusa és augusztusa közötti időszakban, havi átlagban 5000 nyugat-afrikai hagyta el Agadez városát Észak-Afrika felé és 2013-ban Lampedusa szigetén regisztrált nyugat-afrikai illegális bevándorlók fele innen érkezett.¹⁸ Más, hasonló becslések szerint ezen az útvonalon évente 60 000-80 000 migráns halad át, de ezeknek csak alig kétharmada próbál Európába átjutni. Más becslések szerint pedig akár 120 000 szubszaharai bevándorló is érkezhet Észak-Afrikába ezen az útvonalon.¹⁹ Bár sokak szerint ez jelentős szám, ennek ellenére az európai kontinens nagyvárosaiban közel 800 000 nyugat-afrikai migránst tartanak számon, míg az észak-afrikai migránsok száma meghaladja a 2 600 000 főt.²⁰ Azokkal, akik az itteni útvonalakat embercsempészek segítségével veszik igénybe, Agadez és a líbiai partok között átlagosan 2-3000 USD-t fizetnek ki. A folyamatosan növekvő migránstömegből igen jól élnek a csempészek, akiknek az éves jövedelme akár a 150 millió USD összeget is eléri.²¹

A nyugat-afrikai országok lakói az Európai Unió kapuiként is működő Marokkót és Algériát két módon érhetik el. Vagy az Atlanti-óceán partvidékén található útvonalon, vagy pedig keleten a Szaharán keresztül. A partvidéki út főleg azoknak kedvező, akik Szenegálból, Mauritániából, Tunéziából, Guineából, Maliból, Kamerunból, Nigériából, Elefántcsontpartról és Beninből érkeznek. Az illegális migránsok a partvidékről kisebb hajókkal és csónakokkal próbálnak a Kanári-szigetekre bejutni, míg a Marokkón keresztül bejutókat inkább egyénileg működő csempészek, vagy kisebb, kevésbé jól szervezett csempészhálózatok juttatják be a spanyol fennhatóság alatt álló szigetekre. A csempészek és a migránsok ugyancsak szívesen használják a nyugat-szaharai partok eldugott kikötőit, ahonnan kishajókkal gyorsan elérhetik a Kanári-szigeteket. Mivel Nyugat-Szahara közel van az EU déli határaihoz (alig 100 kilométerre található a Kanári-szigetek), az európai országok felé irányuló nemzetközi migráció egyik csomópontjává vált. A Nyugat-Szaharán áthaladó menekültáradat az 1990-es évek közepén indult meg, amikor a korábban a Földközi-tengeren Gibraltár felé átkelni próbálkozó migránsok egyre inkább az Atlanti-óceán kikötőiből próbáltak meg lélekvesztőikkel európai területre átjutni.²² Mivel a Polisario ellenőrzése alatt lévő területen nincs központi kormányzat, a mauritániai határőrség pedig szinte csak jelképes, egyre több menekült nem Marokkó, hanem Nyugat-Szahara és Mauritánia felől indul Európa felé.²³ A marokkói kormányzat éppen ezért többször is megvádolta a SADR és Algéria vezetését, miszerint a menekültek Marokkóba való bejutását aktívan támogatják, hogy azzal is destabilizálják az országot. Ezt az érintett felek visszautasították, de az illegális bevándorlókat továbbra sem állították meg. A MINURSO békefenntartói többször is jelentették, hogy a megszokott csempészek és Polisario fegyveresek mellett egyre több fekete-afrikai menekülttel – néha egész karavánokkal – találkoznak a sivatagban a járőrözések során. Az ENSZ többször szólította fel a Polisario vezetését, hogy akadályozzák meg az illegális migránsok

áradatát. Végül a saharáviak engedtek és 2004-ben Tifariti környékén elfogtak egy pakisztáni és bangladesi menekültekből álló csoportot, amelynek tagjait először bebörtönözték, majd a mauritániai határnál elengedték.²⁴ Persze a népességáradat nem állt meg, sőt 2005-2006 során egyre több migráns érkezett a területre Szenegálból, Gambiából, Sierra Leonéból, Libériából, Maliból, az Elefántcsontpartról, Ghánából, Nigériából, a Kongói Demokratikus Köztársaságból, Kamerunból, Szudánból, sőt még a távoli ázsiai országokból is. Csak 2006 januárja és szeptembere között 24 ezer migráns érkezett engedélyek nélkül a Kanári-szigetekre, az egy évvel korábbi 4472 helyett. A vándorok közül, akiket visszafordítanak a Maghreb-országok hivatalos szervei, nem mennek vissza hazájukba, hanem letelepednek helyben, majd később ismét megpróbálnak valamelyik európai országba átjutni.²⁵

A part menti útvonalhoz csatlakozik egy másik szakasz is, amely Dakarból (Szenegál) indul Nouadhibou²⁶ városán (Mauritánia) keresztül haladva érint Bir-Gandouz (Nyugat-Szahara, Marokkó), Dakhla (Nyugat-Szahara, Marokkó), Laayoune (Nyugat-Szahara, Marokkó), Casablanca (Marokkó), Rabat (Marokkó), Tangier (Marokkó), Oujda (Marokkó) és Nador (Marokkó) településeket. Ezt az útvonalat főleg szenegáliak, nigériaiak, elefántcsontpartiak és guineaiak használják.

Az ezen az útvonalon érkezők létszáma 2006-ban volt a legmagasabb, amikor is közel 32 000 illegális határátlépő érkezett a Kanári-szigetekre.²⁷ A következő évben azonban látványosan – közel 60 százalékkal – csökkent az illegális határátlépők száma. Ez főként annak volt köszönhető, hogy a spanyolok kétoldalú megállapodásokat kötöttek Marokkóval, Szenegállal és Mauritániával, hogy a rajtuk keresztül érkezőket még náluk állítsák meg, és ne juthassanak el az Atlanti-óceánhoz.²⁸ Ehhez a spanyolok komoly anyagi támogatást biztosítottak a fenti országoknak. Spanyolország visszatoloncolási együttműködéseket kötött az illegális migránsokat kibocsátó országokkal is, így a migránsokat elfogásuk után rögtön vissza tudták küldeni a hazájukba. Emellett jelentősen megerősítették a spanyol határőrizeti rendszert, kiépítésre került a tengerpart teljes hosszában a “SIVE tengeri ellenőrzési rendszer,”^{29,30} illetve Spanyolország csatlakozott a Frontex által életre hívott “Joint Operation Hera” művelethez is. A művelet európai államok (Franciaország, Németország,

■ Csak 2006 januárja és szeptembere között 24 ezer migráns érkezett engedélyek nélkül a Kanári-szigetekre, az egy évvel korábbi 4472 helyett. A vándorok közül, akiket visszafordítanak a Maghreb-országok hivatalos szervei, nem mennek vissza hazájukba, hanem letelepednek helyben, majd később ismét megpróbálnak valamelyik európai országba átjutni.

Hollandia, Olaszország, Norvégia, Finnország, Portugália, és Nagy-Britannia) első közös tengeri műveletként került megindításra 2006. július 17-én, amelyben több nem európai állam (Szenegál és Mauritánia) is részt vett. Bár a művelet eredetileg csak az év októberéig tartott volna, azt több alkalommal is meghosszabbították.³¹ A misszió parancsnoksága a Kanári-szigeteken működött, míg a műveletbe felajánlott hajók, repülőgépek és helikopterek a nyugat-afrikai partok négy nagyobb zónájában (1. zóna: Nyugat-Szahara, 2. zóna: Mauritánia, 3. zóna: Szenegál, 4. zóna: Zöld-foki Köztársaság) járőröztek folyamatosan, hogy megakadályozzák a hajón a Kanári-szigetekre tartó illegális migránsok bejutását. A művelet megindítása előtti hónapokban, a „Cayuco krízis”³² idején ugyanis rekordmennyiségű (32 000 fő) illegális migráns érkezett a szigetekre, akiknek az ellátására a spanyol hatóságok nem voltak kellőképpen felkészülve. A műveletben résztvevők elsődleges feladata a migránshajók biztonságos visszajuttatása volt a nyugat-afrikai partokra, valamint a csempészek által sorsára hagyott migránsok kimentése az Atlanti-óceánból. Emellett a spanyolokkal együttműködve részt vettek a szigetekre érkező migránsok azonosításában, kikérdezésében is, amelynek során sikeresen térképezték fel a térségben működő embercsempész hálózatokat. Ezeknek az információknak a birtokában már sikeresen lehetett az illegális migrációval felvenni a küzdelmet. A művelet olyan sikeres volt, hogy az illegális migránsok száma 2007-ben 12 500 főre, 2008-ban 9200 főre, míg 2009-ben 2200 főre csökkent. A Frontex jelentése szerint a Hera művelet az ügynökség legsikeresebb műveletei közé tartozott³³ és annak tapasztalatait felhasználva indította meg a Frontex később a többi (MINERVA, INDALO, POSEDION, ZEUS, NAUTILUS és HERMES), az illegális migráció visszaszorítását célzó tengeri műveleteit is.³⁴ ³⁵ Ezen felül 2006-ban a spanyol határőrség megindította az „Operation Seahorse Atlantic” műveletet, amelynek a parancsnoksága a Kanári-szigeteken található. A műveletben a spanyolok együttműködve a Portugáliával, Marokkóval, Szenegállal, Mauritániával, a Zöld-foki-szigetekkel, Gambiával és Bissau Guinea-val, igyekeztek a sziget felé haladó migránsokat szállító hajók kikötését megakadályozni.³⁶

Az eredményeket mutatja, hogy 2008-2012 a Kanári-szigetekre érkező migránsok száma folyamatosan csökkent, amit jelez, hogy 2012-ben összesen 173 Marokkóból érkező illegális bevándorlót fogtak el a határőrizeti szervek munkatársai. 2013 és 2014-ben is hasonló számokról tudunk, majd 2014-ben lassan ismét növekedni kezdett a szigetre illegálisan érkezők száma.³⁷ 2015-ben pedig már közel háromszor annyi migráns érkezett, mint 2014-ben. Ugyan ez óvatosságra inti a spanyol határőrizeti szerveket, több migrációs kutatással foglalkozó kutató szerint az útvonal elvesztette korábbi jelentőségét, így a migránsok inkább a közép-afrikai útvonal használatát részesítik előnyben.³⁸

A tengeri útvonalakon való közlekedést nem mindenki tudja megengedni magának, mivel magasak a csempészek által folyamatosan megemelt díjak,³⁹ így egyre többen próbálnak szárazföldön bejutni Ceutába és Melillába.⁴⁰ A két város bár az afrikai kontinensen található, szerves részét képviseli Spanyolországnak (exklávék), így amikor az 1986-ban csatlakozott az Unióhoz, a két város is Európa részévé vált.

A két város több szempontból is érdekes, ugyanis kapcsolatot teremt Európa és Afrika, a fejlett nyugati világ és a fejlődő térségek, valamint a kereszténység és az iszlám között. A városokon halad át a kábítószercsempészek által üzemeltetett útvonal is, amelyen keresztül Marokkóból Spanyolországba áramlik a kábítószert.⁴¹ Értelemszerűen a csempészek a portfóliójukba az egyre jövedelmezőbb embercsempészetet is felvették, így a migránsok egyre szervezettebben próbálnak a két exklávéba bejutni. Az általuk ideszállított, főként jó erőben lévő fiatal férfiak a környező erdőségekben rejtőznek el a marokkói hatóságok elől, majd amikor elég sokan gyűlnek össze, szinte megostromolják a városokat körülvevő 6 méter magas, szögesdróttal megerősített kerítéseket.⁴² Bár többségüket a spanyol határőrök viasztorítják, néhány főnek mindig sikerül bejutni a spanyol területre, ahol rögtön menedékjogot kérnek. 2005-ben olyan sokan próbálták megmászni az exklávékat körülvevő kerítéseket, hogy azt a migránsok tömegétől megriadt spanyolok szinte erődrendszerre építették ki, megerősítették a határőr és rendőri egységeket, növelték a járőrtevékenységet, így jelentősen csökkent az európai területre bejutó illegális migránsok száma.⁴³ Ez azonban nem állítja meg, csak ideiglenesen csökkenti a migránsok számát, akiket a kerítés léte új stratégiák alkalmazására, illetve új útvonalak kiépítésére kényszerít.⁴⁴ Erre értelemszerűen a spanyol hatóságok is igyekeznek minél hamarabb reagálni, így a migránsok és a határőrök között folyamatos „verseny” áll fenn.

Mára azonban Spanyolország kevésbé vonzó desztináció a migránsok számára, mivel a gazdasági világválság miatt nagymértékben nőtt a spanyol munkanélküliek száma, akik a korábban a bevándorlóknak fenntartott kevésbé kívánatos munkákat is hajlandóak elvállalni, így az illegális bevándorlók lehetőségei még inkább csök-

▲ Útirány: Európa. Forrás: bbc.com

kentek. Ennek ellenére 2011-től ismét növekedett az Algériából és a szubszaharai országokból érkező illegális határátlépők száma. A migránsok száma legnagyobb mértékben 2014-ben növekedett, amikor is az afrikai kontinensen (pl. Mali, Dél-Szudán, Nigéria, Csád, Közép-afrikai Köztársaság) több véres konfliktus robbant ki egyidejűleg, amelyek következtében nagyobb létszámú afrikai kényszerült elhagyni a lakhelyét, akik közül egyre több próbált Európába átjutni, de még így is relatíve alacsony létszámban érkeznek migránsok ezen az útvonalon.⁴⁵

Közép-afrikai útvonal

A migrációkutatással foglakozók szerint jelenleg innen érkezik a legtöbb illegális bevándorló – 60 százaléka az összes migránsnak – az Unió területére.⁴⁶ Ez az útvonal az észak-afrikai Líbián keresztül indul a Földközi-tengeren át Málta és Olaszország irányába. A líbiai gyülekezőpontokra szinte minden afrikai országból érkeznek olyanok, akik Líbiában vagy Európában szeretnének boldogulni.⁴⁷ Bár sokan úgy gondolják, hogy minden afrikai migráns az európai országokba szeretne átjutni, ez korántsem van így. Legtöbbjük ugyanis nem kívánja elhagyni a kontinentet, hanem a lakóhelyüknél jóval jobb életfeltételeket biztosító észak-afrikai országokban próbálnak meg az új élettel. Ez egyébként beleillik az évtizede meglévő regionális gazdasági migrációs folyamatokba.⁴⁸ Éves szinten 65 000 – 120 000 afrikai migráns érkezik ezekbe az országokba, akiknek csupán a 20-38 százaléka folytatja az útját Európába, a többiek Észak-Afrikában (főleg Líbiában) maradnak.⁴⁹ Ennek ellenére így is elég sokan indulnak Európa felé és úgy tűnik, senki sem akarja őket megállítani már, ugyanis az Arab tavasz következtében Líbia teljes káoszba süllyedt, különböző fegyveres csoportok harcolnak egymással a hatalomért a jelenleg két, de inkább három részre szakadt országban.⁵⁰ Ez az ellenőrizhetetlen helyzet igencsak kedvez az illegális migránsoknak, akik mindenféle – többnyire hajózásra kevésbé alkalmas – vízi eszköz igénybevételével próbálnak az Egadi-szigetekre, Pantelleriára, Lampedusára, Linosára, Szicíliára, Máltára vagy éppen az európai partokra átjutni. Az Al Zuwarah, Zliten, Zawiya, Tripoli és Bengházi partvidékeiről induló, jelentősen túlterhelt és gyengén felszerelt hajókat a csempészek sokszor csak kivontatják a nyílt vízre, majd a sorsukra hagyják.⁵¹ Egy részük még azelőtt elsüllyed, mielőtt elérnék a hön áhított partokat. Éppen ezért a határőrizeti szervek már sokszor nem is a tengeri határokat őrzik, hanem az életükért küzdő migránsokat próbálják kimenteni a tengerből.⁵² A hajótörések magas számához az is hozzájárul, hogy az embercsempészek sokszor csak az átkeléshez szükséges hajót biztosítják és azt a képzetlen, hajózási tapasztalatokkal nem bíró migránsoknak kell az európai szárazföldre elvezetni.⁵³ Az elmúlt másfél évben Egyiptom szerepe is felértékelődött, mint gyülekező pont, illetve egyre többen próbálnak innen egyenesen Európába átjutni.⁵⁴

A közép-afrikai útvonalat az afrikai migránsok annak veszélyessége ellenére is használják, pontosan az európai partok földrajzi közelsége miatt, így az illegális határsértők száma folyamatosan nő.⁵⁵ 2001 és 2011 között 190 425 illegális migránst vettek nyilvántartásba Lampedusa szigetén, akiknek a 60 százaléka Líbiából érkezett.⁵⁶ 2008-ban közel 40 000 migráns érkezett Olaszországba (főként Lampedusa

szigetére) és Máltára. Ez a tömeg a fent említett okok miatt 2009-ben szinte eltűnt, így az olasz határőrizeti szervek fellélegezhetnek.⁵⁷ Azonban a kegyelmi időszak 2011-ben véget ért és az Arab tavasz eseményeit követő időszakban újabb 64 000 illegális bevándorló érkezett ezen az útvonalon Európába. A migránshullám megállítására Olaszország és Tunézia megállapodást kötött, így a Tunéziából érkező migránsok száma lassan csökkenni kezdett, de 2012-ben még mindig 28 000 tunéziai regisztráltak Lampedusa szigetén az olasz hatóságok.⁵⁸ Ennek ellenére más afrikai országokból több, mint 40 000 menekült érkezett Lampedusa szigetére, Szicíliaba és Máltára.⁵⁹ A Kadhafi-rezsim bukása után a migránsok száma eleinte csökkent, de 2013-14-ben ismét növekedésnek indult. 2014-ben csak Olaszországba 170 664 bevándorló érkezett (ez 277%-os növekedést jelent a 2013-as adatokhoz képest), amely már nem csak a határőrséget, de a kormányzati szerveket és a helyi lakosságot is komoly kihívások elé állította.⁶⁰ Valószínűleg az EU által indított tengeri, határőrizeti műveleteknek köszönhetően 2015-ben közel 20 000 fővel csökkent a tengeren érkezők száma.

Hasonló trend figyelhető meg a teljes közép-afrikai útvonal minden szakaszán is, ami bizonyítja, hogy az egyre erőteljesebb fellépés hatására a migránsok más útvonalakon próbálnak bejutni a kontinensre. Az Európába igyekvő migránsok nagy része Líbián illetve Egyiptomon keresztül érkezik. Tunézia pedig, mint kibocsátó hely, elveszítette korábbi szerepét.⁶¹ Egyes becslések szerint egy migráns, amíg eljut Agadezből a líbiai tengerpartra, 2000-3000 USD-t fizet ki a csempészeknek, de az Európába történő bejutás akár 10 000 USD-ba is kerülhet.⁶² Hasonló összegeket fizetnek ki az Egyiptomból hajón induló migránsok is.⁶³

Az európai közösség országai a korábbiakhoz hasonlóan a törvényi szabályozások szigorításával, a határőrizeti tevékenység megerősítésével, vagy éppen terrorizmus ellenes intézkedésekkel igyekeztek visszaszorítani a kontinens felé áramló migránsokat, de csak korlátozott eredményeket értek el.⁶⁴ Ezért az EU egyre inkább a közös, határozott biztonságpolitikai megközelítésű eszközök alkalmazása irányába mozdult el. 2014 végén az EU elnökségét ellátó Olaszország a 2013-ban Líbiában létrehozott közös európai határőrizeti művelet (EUBAM Libya) megerősítésére, valamint a mandátum kiterjesztésére tett javaslatot, ahol a líbiai határőrség bevonásával a korábbiaknál drasztikusabban léptek volna fel a migránsokat szállító embercsempészek ellen.⁶⁵ Azonban az együttműködés nem volt problémamentes, hiszen a líbiai határőrök nagy része a Kadhafi ellen küzdő milíciákból érkezett, akik olyan ellenségesen viszonyultak az EU által a tervezett misszióba küldött határőrökhöz és rendőrökhöz, hogy azokat a biztonságuk érdekében át kellett telepíteni Tunéziába.⁶⁶ Végül az olaszok nyomására Finnország, Spanyolország, Portugália, Izland, Hollandia, Lettország, Málta, Franciaország, Románia, Svájc, Németország, Norvégia, Svédország, Ausztria és Lengyelország részvételével 2014 novemberében megindították a Frontex Plus műveletet, amit hamarosan átneveztek Tritonra.⁶⁷ A művelet elsősorban határőrizeti tevékenységet folytat, emellett részt vesz az esetlegesen bajba került migránsok kimentésében is. Bár a művelet ért el eredményeket, a migránshullámot nem volt képes megállítani, így 2015 májusában 22 nemzet részvételével⁶⁸ megindították az EUNAVFOR Med műveletet, amelynek a keretében

nemcsak felkutatják a csempészhajókat, de azokat elkobozhatják, sőt akár a helyszínen el is süllyeszthetik. A műveletben résztvevők nem csupán a nemzetközi vizeken, de ENSZ mandátummal akár a líbiai vizeken is felléphetnek az embercsempészek ellen.

A migránsok számának megnövekedése sajnálatos módon együtt jár a tiltott határátlépés során vízbefúltak számának növekedésével is. Habár az EU országok irányába zajló tiltott határátlépések alig 10%-a történik a tengeren, az illegális migránsok közül a legtöbben mégis itt veszítik az életüket.⁶⁹ A migrációs trendeket ismerő kutatók szerint a Líbiából elindult hajók 5-10%-a süllyedhet el átkelés közben.⁷⁰ Egy független olasz szervezet, a „Fortress Europe” kutatása szerint 1998 és 2014 között 21 439 migráns veszítette az életét a Földközi-tengeren. A szervezet szerint az esély a vízbefulladásra megközelíti a 2,1%-t.⁷¹ Ez

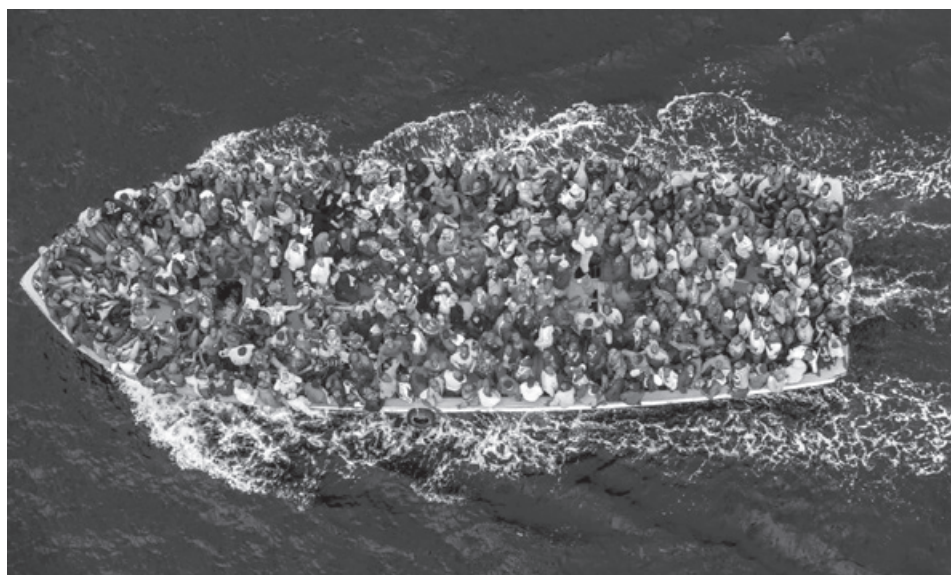
a szám a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) szerint 2015 májusában 22 400 fő volt.⁷² Ez figyelemre méltó növekedés az 1998 és 2002 közötti adatokhoz, amikor a szám még csak 0,4% volt,⁷³ illetve 2003-ban alig 1%.⁷⁴ Egy másik tanulmány szerint minden 1000 tengeren érkező migránsból 30 az életét veszti az átkelés során, így az esély a vízbefulladásra akár 3% is lehet.⁷⁵ Az egyik legnagyobb port felverő esemény 2013 októberében történt, amikor Lampedusa szigeténél több mint 360 migráns vesztette életét a part menti vizekben, amikor kigyulladt az őket szállító csempészhajó motorja. Az alig 20 méter hosszú hajón több mint 500 migráns zsúfolódott össze, akik nagy része a menekülés közben halt meg.⁷⁶ A hatalmas nemzetközi és belföldi nyomásra az Olaszországot vezető Letta kormányzat 2013. október 18-án megindította a „Mare Nostrum” műveletet, hogy biztonságosabbá tegyék a Földközi-tengert és csökkentésük a migránshajók elsüllyedésének esélyeit, illetve minél több migráns életét megóvják.⁷⁷ Az egy évig tartó misszió költsége 114 millió euró volt, amelyből 30 millió eurót az EU fizetett. Az olasz tengerészek 160 000 migránst mentettek ki a tengerből, több mint 600 csempészhajót kísértek biztonságos kikötőbe, kilenc csempész anyahajót foglaltak le, valamint 330 csempészt fogtak el és állítottak bíróság elé. A 2014. október 31-én befejezett művelet a célját elérte, hiszen 2013 telén és 2014 tavaszán az olaszok tevékenységének köszönhetően a korábbiaknál sokkal kevesebben veszítették el életüket a háborgó tengeren. Ennek ellenére többen bírálták a műveletet, mert szerintük annak sikere még inkább növelte az illegális bevándorlók számát, mivel a csempészek a migránsokkal túlterhelt, egyre rosszabb állapotú hajóikat az olasz haditengerészeti egységek közelébe vontatták, majd hagyták „meg-

A migránsok számának megnövekedése sajnálatos módon együtt jár a tiltott határátlépés során vízbefúltak számának növekedésével is. Habár az EU országok irányába zajló tiltott határátlépések alig 10%-a történik a tengeren, az illegális migránsok közül a legtöbben mégis itt veszítik az életüket.

menteni” a migránsokat, akik így be is jutottak Európába.⁷⁸ Részben ezért, részben más okok miatt a művelet 2014 végén befejeződött, azonban nemzetközi nyomásra az EU 2014 novemberében megindította a „Joint Operation Triton” műveletet, amely nem csak a „Mare Nostrum” hanem a Frontex által korábban az olasz partok mentén indított tengeri műveletek (Hermes, Aeneas) folytatásaként is működött.⁷⁹ A Frontex 2015-ös jelentése szerint, várhatóan a továbbiakban is ezen az útvonalon, valamint a kelet-mediterrán útvonalon fog érkezni a legtöbb illegális migráns Európába, ezért az itteni határőrizetet tovább kell erősíteni.⁸⁰

Kelet-afrikai útvonal

Ez az útvonal nem közvetlenül Európába, hanem az észak-afrikai térségbe irányul, ahová a főként Eritreából, Etiópiából, Dzsibutiból és Szomáliából indulók érkeznek Szudán, Egyiptom és Líbia érintésével.⁸¹ Az útvonal Szomáliából indul, ahonnan a migránsok a határ menti város Wachalah érintésével először az etiópiai fővárosba, Addisz Abebába mennek, majd onnan három lehetséges útvonalon Kartúmba. Az első útvonal Addisztól indul, a szudáni határt Metema városánál halad át, onnan Gellabat érintve a migránsok a környező menekülttáborokban kapnak elhelyezést, majd a megfelelő feltételek teljesülésekor indulnak Kartúmba. A második útvonal Addisztól a szudáni Humera városig tart, ahonnan egyenesen a szudáni fővárosba szállítják a migránsokat. A harmadik útvonal a legbiztonságosabb, de azt csak az etiópok használhatják, ugyanis az Etiópia és Szudán közötti megállapodás lehetővé teszi számukra a Kartúmba irányuló légi közlekedés igénybevételét, valamint igénybe vehetik a két hónapig tartó tartózkodást biztosító turista vízumot. Becslések szerint naponta 50-100 etióp migráns lépi át az etióp-szudáni határt.⁸²

▲ Migránsok a tengeren. Forrás: one-europe.info/

Az eritreai migránsok Asmara és Massawa városokból indulnak Tasseney és Guluj városokon keresztül a szudáni Kassala és El-Kedarif városokba, majd Kartumba,⁸³ ahonnan a csempészek segítségét igénybe véve a Szaharán keresztül, Dongola és Uweynat településeket érintve a líbiai Kufra városába érkeznek meg.⁸⁴ A migránsok jelentős része hónapokat, de akár éveket is eltölthetnek az ENSZ által felügyelt szudáni menekülttáborokban, míg a továbbhaladásra összegyűjtik a szükséges összeget. Korábban Észak-Dárfúron (Nyala, El- Geneina és Milit) és Csádon keresztül is érkeztek migránsok Líbiába, a darfúri népirtás miatt az itteni útvonal szinte teljesen elnéptelenedett,⁸⁵ bár az utóbbi időben a csempészhálózatok ismét használatba vették. Líbiában a migránsok egyik gyűjtőhelye Kufra városa, ahol havonta 10-12 000 menekült is áthaladt, ez azonban a 2012-ben kitört tebu és zway törzsek közötti villongások miatt lecsökkent 1000 – 3000 főre,⁸⁶ illetve a migránsokat szállító csempészek – a megnövekedett kormányzati-katonai jelenlét miatt – elkerülték a várost és új útvonalon, Rebiána, Tazerbo és Ajdabiya városokon keresztül vitték tovább az embereket.⁸⁷ Egyébként a 10 napig tartó Kartúm–Kufra közötti útvonal az egyik legveszélyesebb, mivel a migránsoknak itt a Szaharán keresztül kell áthaladniuk. Egy másik alternatív útvonal Kartúmtól Dongola érintésével az egyiptomi határon (Jaghub) áthaladva éri el a líbiai Tobruk városát, ahonnan a migránsok könnyen tovább juthatnak a líbiai kikötőkbe. A szudáni migránsok egy része nem ezeket az útvonalat használja, hanem a vízummentességnek köszönhetően Kairóba repülnek, és onnan próbálnak szárazföldön Salloum-Um Saad határátkelőn átjutva, Tobrukon keresztül a líbiai kikötőkbe eljutni.⁸⁸

Azt, hogy a migránsoknak milyen költséget jelent eljutni Líbiába (esetlegesen Tunéziába) pontosan senki sem tudja, de több eltérő becslés is készült. A legmegalapotottabbnak a Regional Mixed Migration Secretariat becslése tűnik, amely szerint 1000 USD-nek megfelelő összeget kell fizetni a csempészeknek és a Földközi-tengeren történő átkelésért további 1000- 2500 USD-t.⁸⁹ Bár jelenleg ebből a térségből a migránsok alig 2,2%-a érkezik, egyes kutatók szerint ez a szám várhatóan növekedni fog a következő években, már csak azért is, mivel a kelet-afrikai államokban található menekülttáborokban több millió reményvesztett ember él, akik bármikor megindulhatnak Európa felé.⁹⁰

Rövid összegzés

Tanulmányomból is látható – amennyiben nem változnak a mostani tendenciák –, hogy Afrika még évtizedekig, mint kibocsátó térség táplálja a gyarapodó migráns-hullámot. Ennek a hosszú távú kezelése egyre kevésbé oldható meg csak rendészeti-biztonságpolitikai megközelítéssel, ezért komplex megoldásokat kell keresni, hogy az afrikai országok képesek legyenek eltartani a népességüket. Ehhez át kell tekinteni és meg kell változtatni a nyugati országoknak a segélyezési-képzési politikájukat, hogy ezt a célt segítsék elő. Addig is igyekeznünk kell minél több releváns információt szerezni a migrációs folyamatokról, illetve országokon átívelő, közös politikát kell kialakítanunk, amelyekkel csökkenthetjük az európai kontinens országaira nehezedő nyomást. ☀

Jegyzetek

- 1 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): Smuggled Futures: The dangerous path of the migrant from Africa to Europe. p. 7.
- 2 UNODC (2012): Regional Strategy for Combating Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants 2015-2020, p. 9.
- 3 Búr – Tarrósy (2012): 102.
- 4 Tarrósy István: Afrikai migrációs folyamatok, p. 225. http://idresearch.hu/userfiles/File/eia/III_05_tarrosy.pdf (letöltés ideje: 2016. 11. 02.)
- 5 Tarrósy (2016) éppen arra hívja fel ezzel együtt a figyelmet, hogy az afrikai kontinensen belül is megszorodott a migrációs célállomások száma, tehát Afrikán belül is jelentős a vándorlás.
- 6 Africa-Frontex Intelligence Community Joint Report, p. 6, 14.
- 7 Altai Consulting/UNHCR (2013): Mixed Migration: Libya at the Crossroads. Mapping of Migration Routes and Drivers of Migration in Post-revolution Libya. Tripoli, pp. 35-37
- 8 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): pp. 9-10.
- 9 Bob-Milliar, G. M. – Bob-Milliar, G. K. (2013): p. 63.
- 10 ECOWAS (2006): The Atlas on Regional Integration in West Africa, p. 9, 15.
- 11 Africa-Frontex Intelligence Community Joint Report, p. 7, 25
- 12 Joris Schapendonk (2012): Turbulent Trajectories: African Migrants on Their Way to the European Union, pp. 34-37.
- 13 Paola Monzini (2003): Migrant smuggling via maritime routes, p. 20.,
- 14 De Bruycker – Di Bartolomeo – Fargues (2013): Migrants smuggled by sea to the EU: facts, laws and policy options, p. 3.
- 15 Egy tanulmány szerint 1996 és 2013 között a Szaharán történő átkelés közben legkevesebb 1790 migráns vesztette az életét. Tara Brian, Frank Laczko (2014): Fatal Journeys, Tracking lives lost during migration, p. 21.
- 16 Frontex (2015): Africa-Frontex Intelligence Community Joint Report, p. 42.
- 17 De Haas (2007): p. 16.
- 18 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): p. 10.
- 19 De Haas (2007): p. 31.
- 20 Uo.: pp. 9-10, 24-26.
- 21 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): p. 10
- 22 P. Fargues – S. Bonfanti (2014): When the best option is a leaky boat: why migrants risk their lives crossing the Mediterranean and what Europe is doing about it. p. 5,
- 23 MIGREUROP (2010): European borders Controls, detention and deportations, 2009/2010 Report, p. 18.
- 24 Besenyő János (2011): Nyugat-Szahara és a migráció, Afrika Tanulmányok, V. évfolyam, különszám, p. 43.
- 25 Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): pp. 23-28.
- 26 Itt a mauritániaiakkal együttműködve a spanyol határőrség egy irodát üzemeltet, ugyanis a város nem csak a migránsok egyik főbb gyülekezőhelye, de nagybani piaca is a különböző hamis úti okmányoknak is. - Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): pp. 36-37.
- 27 Joris Schapendonk (2012): Turbulent Trajectories: African Migrants on Their Way to the European Union, p. 29.
- 28 Frontex (2010): Extract from the Annual Risk Analysis 2010, p. 19, Trian Urban (2015): Distant Shores? Evaluating Spain's Immigration Policy, p. 204-207
- 29 Trian Urban (2015): Distant Shores? Evaluating Spain's Immigration Policy, p. 207
- 30 Sistema Integral de Vigilancia Exterior
- 31 Hera II 2006 augusztusától az év decemberéig, illetve a Hera III 2007 februárjától az év áprilisáig tartott, majd később éveken keresztül hosszabbították a misszió mandátumát.

- 32 Cayuco néven ismerik a szenegáli és mauritániai partvidéken használatos halászhajókat, amelyeket a Kanári-szigetek felé tartó migránsok megvásároltak, vagy kibéreltek a halászkótlól. Ezek azonban inkább a part menti tevékenységre voltak alkalmasak, a hosszabb tengeri utakat nem igazán bírták, így sok migráns, aki ezekkel indult útnak, sohasem jutott el a szigetekre. MIGREUROP (2010): European borders Controls, detention and deportations, 2009/2010 Report, pp. 18-25.
- 33 MIGREUROP (2010): European borders Controls, detention and deportations, 2009/2010 Report, pp. 20-21.
- 34 Silvia Borelli – Ben Stanford (2014): Troubled Waters in the Mare Nostrum: Interception and Push-backs of Migrants in the Mediterranean and the European Convention on Human Rights, pp. 34-35
- 35 Frontex (2010/A): Joint Operation Hera: ‘The Birth of Sea Operations’ in: Beyond the Frontiers, Frontex: the first five years, pp. 31-37,
- 36 MIGREUROP (2010): European borders Controls, detention and deportations, 2009/2010 Report, p. 8.
- 37 Frontex (2015): Annual Risk Analysis 2015, p. 19.
- 38 Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): p. 39., Frontex (2015): Africa-Frontex Intelligence Community Joint Report, p. 30.
- 39 Ez az összeg távolságtól függően 400 – 2000 USD között van. Ld.: De Haas (2007): p.18.
- 40 A migránsok inkább Melilla területére próbálnak bejutni, mivel az kevésbé őrzött, illetve nehezebben szűrők ki a hamis marokkói okmányokat a határőrök. A migrációs nyomást ellen-súlyozandó a marokkóiak is elkezdtek egy kerítést építeni a spanyol védelmi rendszer előtt, hogy megakadályozzák a migránsok bejutását. Persze ez sem tökéletes megoldás, ezért a határőrök egyre keményebben lépnek fel a migránsokkal szemben, hogy elriasszák őket. 2014 februárjában egy „migráns roham” során a spanyol határőrök a migránsok közé lőttek, akik közül 15 az életét vesztette. Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): p. 40., Frontex (2015): Africa-Frontex Intelligence Community Joint Report, pp. 28-29.
- 41 Jaume Castan Pinos (2009): Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla, p. 16.
- 42 Trian Urban (2015): Distant Shores? Evaluating Spain’s Immigration Policy, p. 207, Jaume Castan Pinos (2009): p. 14-19.,
- 43 MIGREUROP (2010): European borders Controls, detention and deportations, 2009/2010 Report, p. 8.
- 44 Tuesday Reitano (2015): Perilous but Profitable Crossing: The Changing Nature of Migrant Smuggling through sub-Saharan Africa to Europe and EU Migration Policy (2012-2015), p. 12.
- 45 Ez akkor is 15%-os növekedést jelent a 2013-as adatokhoz képest. Ld.: Frontex (2015): Annual Risk Analysis 2015. p. 24., Tuesday Reitano and Peter Tinti (2015): Survive and advance The economics of smuggling refugees and migrants into Europe, p. 3.
- 46 Frontex (2015): Annual Risk Analysis 2015, p. 18.
- 47 Altai Consulting/UNHCR (2013): p. 30., Tara Brian, Frank Laczko (2014): p. 86.
- 48 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): p. 12., George M. Bob-Milliar, Gloria K. Bob-Milliar (2013): pp. 64-65.
- 49 De Haas (2007): p. 9.
- 50 International Crisis Group (2015): pp. 4, 13-14, 17., UNODC (2012): p. 10., Frontex (2015): Africa-Frontex Intelligence Community Joint Report, p. 26.
- 51 Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): p. 89., Paola Monzini (2003), p. 20., Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): p. 12.
- 52 A migránsok kimentése egyfajta üzletággá nőtte ki magát, ugyanis az illegális migránsokat befogadó táborokat nem a hatalmát egyre inkább elvesztő központi kormányzat, hanem különböző fegyveres csoportok, milíciák - sokszor radikális islamisták - ellenőrzik. A táborok nagy

- részére sem az ENSZ-nek sem más NGO szervezeteknek nincs rálátása, vagy bármilyen felüyeleti lehetősége. A tengerből kimentett migránsokat rögtön ezekbe a táborokba szállítják, és csak akkor engedik ki őket, ha a tábor felügyelő csoporttal vagy a velük kapcsolatban álló csempészekkel megegyeznek a továbbjutás módjában és árában. Ilyen módon ezek a szervezetek biztos anyagi forráshoz jutnak a migránsoktól. Ugyanakkor ezek a csoportok több alkalommal is bántalmazták, vagy meggyilkolták a migránsokat. - Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): pp. 59-60., Human Rights Watch (2015): The Mediterranean Migration Crisis - Why People Flee, What the EU Should Do, pp. 19-20, Tuesday Reitano (2015): Perilous but Profitable Crossing: The Changing Nature of Migrant Smuggling through sub-Saharan Africa to Europe and EU Migration Policy (2012-2015), p. 10.
- 53 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): p. 12.
 - 54 Az országban megnőtt az illegális bevándorlók száma, akik közül 2015 áprilisában a legnagyobb csoportot a szírek (134 089), szudániak (25055), a szomáliaiak (6524), illetve az irakiak (6449) alkották. Közülük egyre többen indulnak neki hajóval az Olaszországba vezető tengeri útnak. 2014-ben az Olaszországba érkező hajók 9%-a érkezett az egyiptomi partoktól. Ld.: Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): pp. 66-69, 74, és 87.
 - 55 Frontex (2015): Annual Risk Analysis 2015, p. 17, P. Fargues, S. Bonfanti (2014): p. 11.
 - 56 Altai Consulting/UNHCR (2013): p. 121.
 - 57 MIGREUROP (2010): European borders Controls, detention and deportations, 2009/2010 Report, p. 3.
 - 58 Altai Consulting/UNHCR (2013): p. 103., P. Monzini (2003), p. 19., Frontex (2013): p. 29.
 - 59 Az olasz hatóságok gyakran panaszkodnak a hatalmas menekülthullámra, ennek ellenére „szerencésnek” mondhatják magukat, mivel az országuk inkább egyfajta „európai kapuként” funkcionál, ahonnan a migránsok többsége a nyugat-európai országokba akar tovább menni, ahol a közösségeik (pl. szírek Svédországban, kurdok, törökök Németországban) jól szervezettek és képesek az ő beilleszkedésüket is támogatni. Bizonyíték van arra is, hogy olasz karitatív szervezetek segítenek a migránsok nagy részének regisztráció nélkül kijutni az országból, így azok nem tartva be a dublini előírásokat, más európai országban kezdik meg a regisztrációs folyamatot. Ezért több nyugat-európai ország tiltakozik és lépéseket fontolgatnak a renitens olaszok ellen. Ld.: P. Fargues, S. Bonfanti (2014): pp. 14-15., Paola Monzini (2003): p. 24. Hiánypótló munkaként lehet olvasni arról is, hogy az ún. centro sociale szervezetek jelentősen kivesszik a részüket a bevándorlók integrálásából. Ld.: Dömös Mariann (2016): Migrációs tendenciák Olaszországban. Belvedere Meridionale. Special Issue. MMXVI Különszám, pp. 72-90.
 - 60 Frontex (2015): Annual Risk Analysis 2015, pp. 18-19.
 - 61 A tunéziai kormányzat olyan intézkedéseket vezetett be (ellenőrző pontok felállítása, az illegális migráció büntetésével való sújtása, stb.), amellyel rendkívüli módon csökkent az országba érkező migránsok száma, akik inkább Líbiát választják úti célul, így egyre inkább csak tranzit országgént játszik szerepet Tunézia. Ld.: Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): p. 71 és 89., Tuesday Reitano (2015): p. 13
 - 62 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): p. 10.
 - 63 Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): p. 92.
 - 64 Glied Viktor – Bumberák Maja: A klímavándorlás, klímaigazságosság – és a globális NGO-k Afrikában, Afrika Tanulmányok, 5. évf. 3. sz. / 2011, pp. 4-33. http://afrikatanulmanyok.hu/application/essay/993_1.pdf (letöltés ideje: 2016. 11. 02.)
 - 65 Tuesday Reitano (2015): Perilous but Profitable Crossing: The Changing Nature of Migrant Smuggling through sub-Saharan Africa to Europe and EU Migration Policy (2012-2015), p. 11.
 - 66 Roderick Parkes (2014): Integrating EU defence and migration policies in the Mediterranean, p. 2.
 - 67 Sabine Llewellyn (2015): Search and Rescue in Central Mediterranean Sea, p. 15.

- 68 European External Action Service (2016): EUNAVFOR MED - Operation SOPHIA, Six Monthly Report: June 22nd to December 31st, 2015, pp. 4, 9-12.
- 69 Uo.: p. 88.
- 70 Altai Consulting/UNHCR (2013): p. 11.
- 71 Ezek csak a nyilvántartott esetek. A szervezet közleménye szerint jóval többen vesztek életüket a tengeren való átkelés során. <http://fortresseurope.blogspot.hu/p/la-strage.html> (letöltés ideje: 2016. 01. 13.)
- 72 Human Rights Watch (2015): p. 2
- 73 P. Fargues, S. Bonfanti (2014): pp. 2, 5-6.
- 74 Paola Monzini (2003): Migrant smuggling via maritime routes, p. 2.
- 75 De Bruycker – Di Bartolomeo – Fargues (2013): pp. 4-5.
- 76 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): p. 13., Tara Brian, Frank Laczko (2014): p. 15.
- 77 Tuesday Reitano (2015): Perilous but Profitable Crossing: The Changing Nature of Migrant Smuggling through sub-Saharan Africa to Europe and EU Migration Policy (2012-2015), p. 2.
- 78 Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): p. 73 és 83, P. Fargues, S. Bonfanti (2014): pp. 12-13.
- 79 Sabine Llewellyn (2015): pp. 9-10.
- 80 Frontex (2015): Annual Risk Analysis 2015. pp. 47-48.
- 81 Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): pp. 11-12.
- 82 Altai Consulting/UNHCR (2013): p. 34.
- 83 Az eritreai migránsok szállításával szinte kizárólag a Rashaida arab törzs foglalkozik, akik a csempészet mellett gyakran elrabolják a migránsokat és csak jelentős váltságdíj megfizetése után engedik őket tovább. Arra, hogy ez mennyire jó üzlet, bizonyíték, hogy havonta 30-50 emberrablásról értesülnek a hatóságok. Valószínűleg ez a szám sokkal magasabb, hisz a migránsoknak nem érdeke a hatóságokhoz fordulni. Ezen az útszakaszon havonta átlagosan 5000 eritreai érkezik Szudánba, így a törzsnek igen komoly bevételt jelent az embercsempészet. van Reisen, M. – Estefanos, M. –Rijken, C. (2013): The Human Trafficking Cycle: Sinai and Beyond, pp. 43-48, 53.
- 84 Altai Consulting/UNHCR (2013): p. 32.
- 85 Amikor 2005-ben az Afrikai Unió dárfúri missziójában szolgáltam mint logisztikai tanácsadó, nagyon sokat tartózkodtam a műveleti területen. Így történt meg, hogy a dél-afrikai szektorhoz tartozó Milit városa mellett összetalálkoztunk egy 2-300 fős Toyota pick-up és nagyobb teherautókkal közlekedő karavánnal, akik Csád felé tartottak. Szudáni tolmácsunk kérdésemre válaszolva jelezte, hogy somáli és etióp migránsok csoportjával találkoztunk, akiket a környéken élő zaghawák kalauzoltak. A helyi tolmács elmondása szerint hetente több csoport is áthaladt itt, bár az akkori események miatt már kisebb számban, mint korábban. Hasonló csoportokkal találkoztam a csádi határnál található Tine városa mellett is, ahol az Afrikai Uniónak szintén volt egy megerősített katonai tábora, aminek az ellátásáért én feleltem, így elég sokat jártam azon a környéken is.
- 86 Az embercsempészetből egyre jobban profitáló, ezért a területüket a többi törzs rovására növelő bebuk a tuaregekkel is egyre gyakrabban kerülnek fegyveres összeütközésekbe a Niger, Algéria és Líbia határai által határolt „Salvador háromszögben.” Tuesday Reitano (2015): Perilous but Profitable Crossing: The Changing Nature of Migrant Smuggling through sub-Saharan Africa to Europe and EU Migration Policy (2012-2015), pp. 10-11.
- 87 Altai Consulting/UNHCR (2013): Mixed Migration: Libya at the Crossroads. Mapping of Migration Routes and Drivers of Migration in Post-revolution Libya. Tripoli, pp. 32 – 33, illetve 43. http://www.altaiconsulting.com/mixedmigrationlibya/Altai_Consulting-UNHCR-Mixed_Migration_Libya.pdf
- 88 Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): p. 85.

- 89 Regional Mixed Migration Secretariat (2013): Migrant Smuggling in the Horn of Africa & Yem the political economy and protection risks. Nairobi, p. 43. http://www.regionalmms.org/fileadmin/content/rmms_publications/Migrant_Smuggling_in_the_Horn_of_Africa_and_Yemen_report.pdf
- 90 Iván Martín and Sara Bonfanti (2015): Migration and Asylum Challenges in Eastern Africa: Mixed Migration Flows Require Dual Policy Approaches, p.2, 4.

Felhasznált irodalom

- Altai Consulting/IOM MENA Regional Office (2015): Migration Trends Across the Mediterranean: Connecting the Dots, http://www.altaiconsulting.com/docs/migration/Altai_Migration_trends_accross_the_Mediterranean.pdf
- Altai Consulting/UNHCR (2013): Mixed Migration: Libya at the Crossroads. Mapping of Migration Routes and Drivers of Migration in Post-revolution Libya. Tripoli, 2013, http://www.altaiconsulting.com/mixedmigrationlibya/Altai_Consulting-UNHCR-Mixed_Migration_Libya.pdf
- Besenyő János (2011): Nyugat-Szahara és a migráció, Afrika Tanulmányok, V. évfolyam, különszám, pp. 34-45.
- Búr Gábor – Tarrósy István (2012): Az afrikai vándorlás háttéréről és jellemzőiről, In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid (szerk.): Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Pécs, Publikon Kiadó, 2012. pp. 99-114.
- Dömös Mariann (2016): Migrációs tendenciák Olaszországban. Belvedere Meridionale, XXVIII. évf. Különszám, pp. 72-90.
- ECOWAS (2006): The Atlas on Regional Integration in West Africa, ECOWAS- SWAC/OECD, 2006, <http://www.oecd.org/migration/38409521.pdf>
- European External Action Service (2016): EUNAVFOR MED - Operation SOPHIA, Six Monthly Report: June, 22nd to December, 31st 2015, January 29th, 2016, <https://wikileaks.org/eu-military-refugees/EEAS/EEAS-2016-126.pdf>
- Frontex (2010): Extract from the Annual Risk Analysis 2010, Warsaw, March 2010, http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2010.pdf
- Frontex (2010/A): Joint Operation Hera: 'The Birth of Sea Operations' in: Beyond the Frontiers, Frontex: the first five years, Warsaw, 2010, http://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Beyond_the_Frontiers.pdf
- Frontex (2015/A): Africa-Frontex Intelligence Community Joint Report, Warsaw, January 2016
- George M. Bob-Milliar, Gloria K. Bob-Milliar (2013): The Politics of Trans-Saharan Transit Migration in the Maghreb: Ghanaian Migrants in Libya, c.1980 – 2012, African Review of Economics and Finance, Vol. 5, No.1, December 2013, pp. 60-73.
- Glied Viktor, Bumberák Maja: A klímavándorlás, klímaigazságosság – és a globális NGO-k Afrikában, Afrika Tanulmányok, 5. évf. 3. sz. / 2011, pp. 4-33. http://afrikatanulmanyok.hu/application/essay/993_1.pdf
- Global Initiative against Transnational Organized Crime (2014): Smuggled Futures: The dangerous path of the migrant from Africa to Europe, Research report, May 2014, Geneva, <http://www.globalinitiative.net/smuggled-futures/>
- Hein de Haas (2007): Irregular Migration from West Africa to the Maghreb and the European Union: An Overview of Recent Trends, International Organization for Migration Geneva, 2007, http://www.heindehaas.com/Publications/de%20Haas%202008%20MRS-32_EN.pdf
- Human Rights Watch (2015): The Mediterranean Migration Crisis - Why People Flee, What the EU Should Do, <https://www.hrw.org/report/2015/06/19/mediterranean-migration-crisis/why-people-flee-what-eu-should-do>

- International Crisis Group (2015): The Central Sahel: A Perfect Sandstorm, Crisis Group Africa Report N°227, 25 June 2015, Brussels, <https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/niger/central-sahel-perfect-sandstorm>
- Jaume Castan Pinos (2009): „Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla,” School of Politics, International Studies and Philosophy Queen’s University Belfast, <https://www.qub.ac.uk/research-centres/CentreforInternationalBordersResearch/Publications/WorkingPapers/CIBRWorkingPapers/Filetoupload,174398,en.pdf>
- Joris Schapendonk (2012): Turbulent Trajectories: African Migrants on Their Way to the European Union, <http://www.mdpi.com/2075-4698/2/2/27/htm>
- MIGREUROP (2010): European borders Controls, detention and deportations, 2009/2010 Report, Paris October 2010, <http://www.epim.info/wp-content/uploads/2011/02/European-borders-controls-detention-deportations-Migreurop-2010.pdf>
- Paola Monzini (2003): Migrant smuggling via maritime routes, CeSPI – Centro Studi di Politica Internazionale, December 2003, <http://www.cespi.it/cnr/Monzini-ing.pdf>
- Philippe De Bruycker, Anna Di Bartolomeo, Philippe Fargues (2013): Migrants smuggled by sea to the EU: facts, laws and policy options, MPC – MIGRATION POLICY CENTRE, 2013, <http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/MPC-RR-2013-009.pdf>
- Philippe Fargues, Sara Bonfanti, S. (2014): When the best option is a leaky boat: why migrants risk their lives crossing the Mediterranean and what Europe is doing about it. Migration Policy Centre, EUI, October 2014, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/33271/MPC_PB_2014-05.pdf?sequence=1
- Regional Mixed Migration Secretariat (2013): Migrant Smuggling in the Horn of Africa & Yem the political economy and protection risks. Nairobi, p. 43. http://www.regionalmms.org/fileadmin/content/rmms_publications/Migrant_Smuggling_in_the_Horn_of_Africa_and_Yemen_report.pdf
- Roderick Parkes (2014): Integrating EU defence and migration policies in the Mediterranean, Working paper, No. 125, Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE) 2014, http://fride.org/download/WP_125_Integrating_EU_defence_and_migration_policies_in_the_Mediterranean.pdf
- Sabine Llewellyn (2015): Search and Rescue in Central Mediterranean Sea, Mission Echanges et Partenariats – Migreurop - Watch the Med – Arci, 02/02-08/06/2015, http://www.migreurop.org/IMG/pdf/report_wtm_migreurop-arci-ep_08242015.pdf
- Silvia Borelli & Ben Stanford (2014): Troubled Waters in the *Mare Nostrum*: Interception and Push-backs of Migrants in the Mediterranean and the European Convention on Human Rights, *Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt: 10, Sayı: 37, ss.29-69, 2014*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2431658.
- Tara Brian, Frank Laczko (2014): Fatal Journeys, Tracking lives lost during migration, International Organisation for Migration, Geneva, 2014, <https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/pbn/docs/Fatal-Journeys-Tracking-Lives-Lost-during-Migration-2014.pdf>
- Tarrósy István (2014): Afrikai migrációs folyamatok. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): Migrációs tendenciák napjainkban. Pécs, IDRResearch Kft. – Publikon Kiadó, 2014, pp. 221-244. http://idresearch.hu/userfiles/File/eia/III_05_tarosy.pdf
- Tarrósy István (2016): Afrikai migrációs folyamatok. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): Migráció a 21. Században. Pécs, Publikon Kiadó, 2016, pp. 231-257.
- Trian Urban (2015): Distant Shores? Evaluating Spain’s Immigration Policy, CEJISS, Volume 9, Issue 2, 05/31/15, <http://www.cejiss.org/issue-detail/distant-shores-evaluating-spain-s-immigration-policy>
- Tuesday Reitano (2015): Perilous but Profitable Crossing: The Changing Nature of Migrant Smuggling through sub-Saharan Africa to Europe and EU Migration Policy (2012-2015), The

European Review of Organised Crime 2(1), 2015, 1-23, http://sgocnet.org/site/wp-content/uploads/2014/06/1_Tuesday-Reitano_ppi-23.pdf

- Tuesday Reitano and Peter Tinti (2015): Survive and advance The economics of smuggling refugees and migrants into Europe, Institute for Security Studies, ISS paper 289, November 2015, <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/Paper289-2.pdf>
- UNODC (2012): Regional Strategy for Combating Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants 2015-2020, UNODC Regional Office for West and Central Africa,
- van Reisen, M; Estefanos, M; & Rijken, C (2013) The Human Trafficking Cycle: Sinai and Beyond [Draft], Wolf Legal Publishers, Oisterwijk, https://www.tilburguniversity.edu/upload/2b1beb81-1ff3-47d8-8916-d10cb12df311_HumanTraffickingCycle.pdf

A szerzőről

alezredes,

a hadtudományok doktora

A Magyar Honvédség

Geoinformációs Szolgálatának

osztályvezetője

About the Author

lieutenant-general, PhD in military

science, head of department at

the Geoinformation Service of the

Hungarian Armed Forces

@

besenyo.janos@gmail.com

English Abstract

Migration Routes Across the Black Continent

The article gives a detailed overview of the three major routes of African migrations across the continent – mainly towards Europe and the European Union. Special attention is devoted to understanding more the local contexts, which produce all the factors that push many people out of their homes, let those be related to the Arab Spring or to other difficult daily life circumstances. While we hear from many channels that ‚Africa is rising’, there is a growing number of people in Sub-Saharan Africa who make the decision to migrate to another country – in a number of cases to Europe. This has become a serious challenge to the entire EU architecture and will remain so for Europe’s future.

MAROKKÓ - FOTÓRIPORT

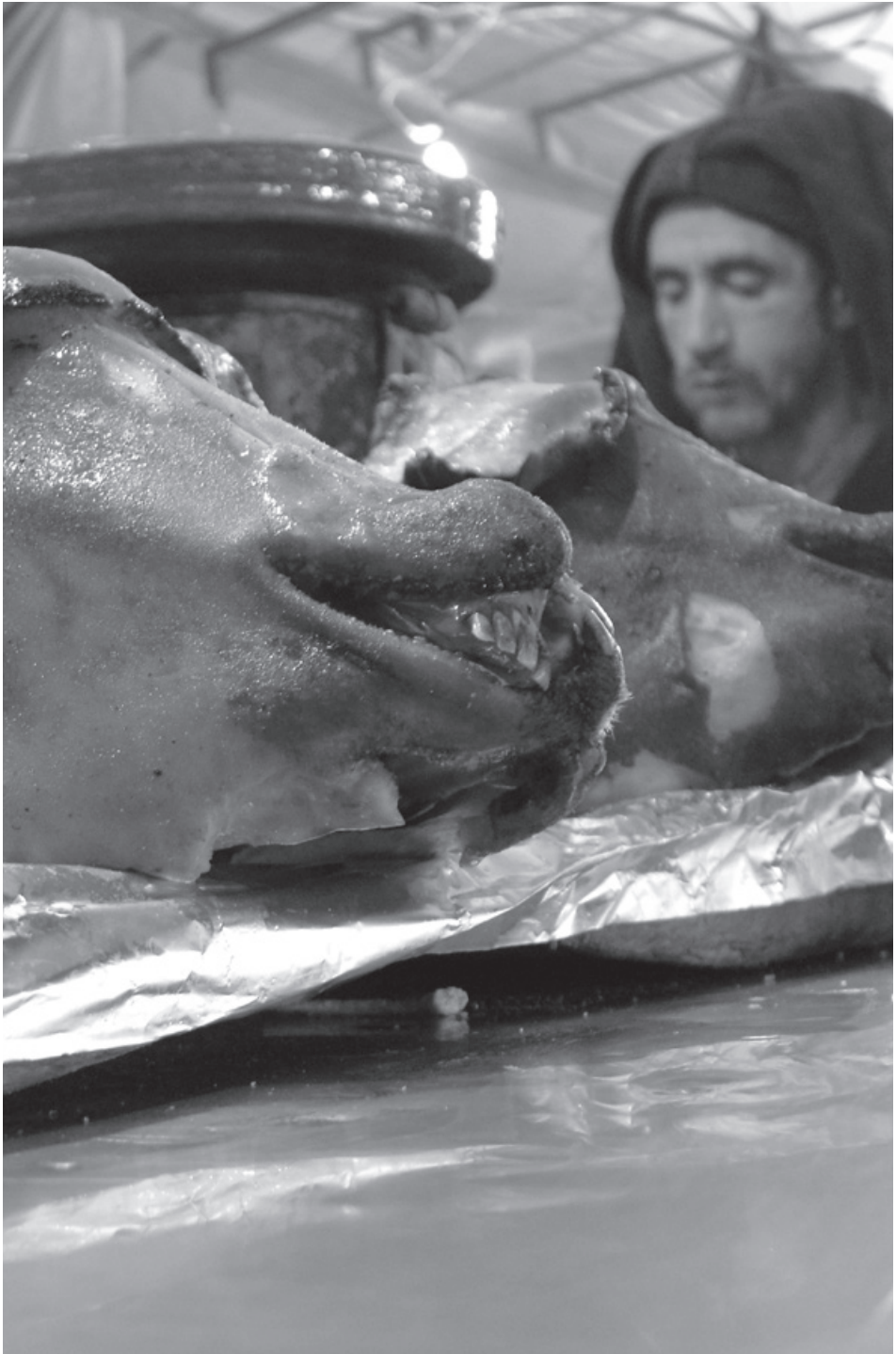
KONKOLY-THEGE GYÖRGY

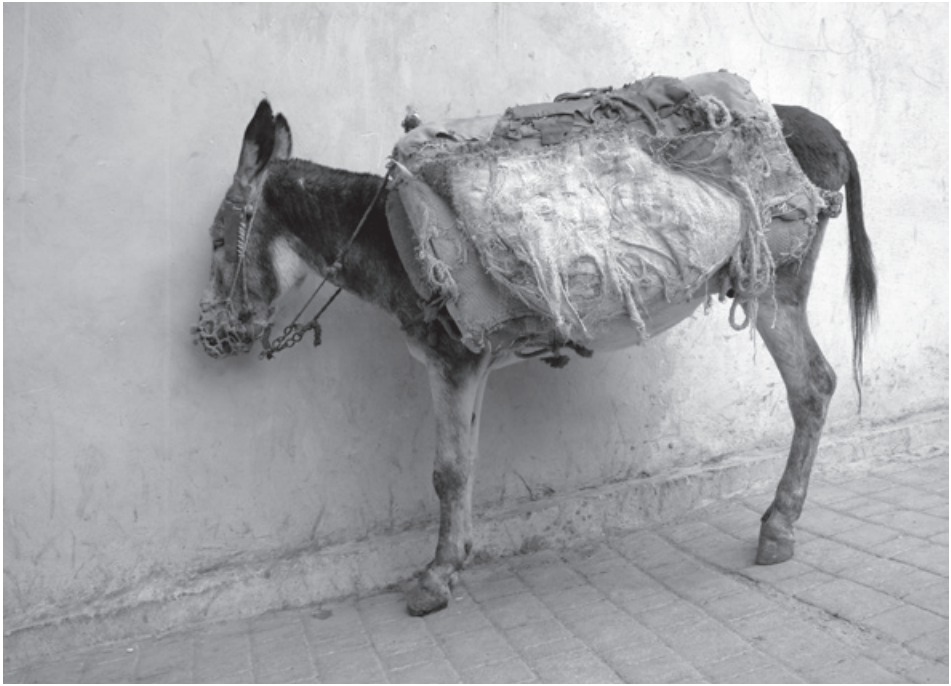

INTERPOLÁRIS VILÁGTÓL A LOKÁLIS SZOKÁSNORMÁK FELÉ

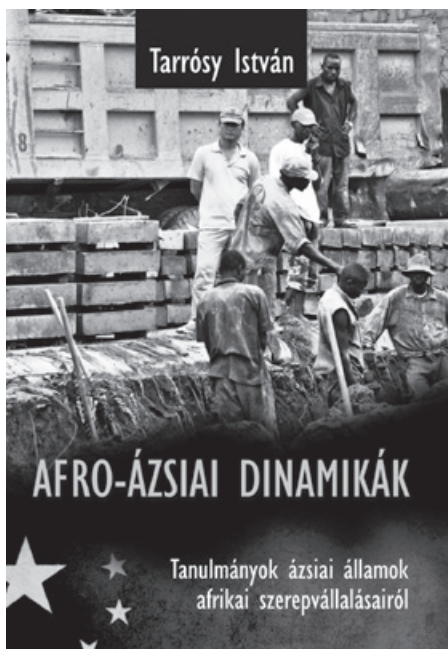
TARRÓSY ISTVÁN ÚJ KÖNYVE (F)ELÉ!

A. GERGELY ANDRÁS

Két, a kötet meghatározó kulcs-szavait talán mindenképpen jellemző alapbenyomás az, amiről az Olvasó tudást szerezhet és véleményt is alkothat az első kézbevételekor. Fő impresszióként az dominál, hogy szakkönyvet lát, melyben a világméretű jelenségek nem szokványos metszetben szemlélhetők, s másik benyomásként a komplexitás olyasfajta módját, mely alapszinten (is) hiányzik a hazai főáramú politikatudományból.

Kritikai szűrővel már más is előviláglik. Talán a lapozgatás során válik először meghatározó tünetté, hogy szinte beleveszünk a nemzetközi politikai hullámmások végtelen, de nem igazán közismert tüneményeinek mérgező, lélektipró áradatába. Diplomáciák, globális taktikázások, fejlődési remények és kihívások, változatlan változások hihetetlen dinamikai kerítenek hatalmukba – jószerivel a megdöbbenéseken túli félelemig (és tovább). Ekkora mennyiségű adatot, tényt, értelmezési változatokat, rejtett összefüggések láncolatait és változatait ritkán láthat szembe előtt az Olvasó, így néhány oldal (vagy legalább az első fejezet) átfutásával egykönnyen megszerzi az eligazodni-képtelenség élményét is. Erre következik a vészreakció...: érdekel ez engem ennyire? Kell nekem minden kínai vagy japán afrikai érdektörékvést átlátni? S ha magam is a félperiférián élek (ez Wallerstein nyomán sem kétséges, állampolgári közérzület terén még kevésbé kérdéses), akkor mire is megyek a sokkal reménytelenebb afrikai szférák és cselezések, indiai vagy indonéz közrehatások, anti-amerikanista vagy EU-független érdektörékvések szemlélésével? S egyáltalán: lehetséges-e iramló világunkban minderről/mindezekről a futó benyomásnál (elvileg) pontosabb képet alkotnom...? No, ebben biztosan segít és alaposan el is igazít a kötet – de mintha a végére érve csak ráerősítene a gyanakvó fenntartásaimra: most akkor tankönyv ez (tagolt fejezetekkel, világhatalmak rendszerének áttekintő olvasatával, nemzeti és globalizált államképletek újdonságait átírt verziójaként, vagy rémregény, a maga titok-tartományaival, kimondatlanságaival, fenyegető vízióival és beláthatatlan jövő-sugallataival?

Mielőtt még erről döntenie kéne az együgyű olvasónak, máris mindez belepotyban az első fejezet „felütésébe”, a globalizáció (és következményként-hatásaként az interpolaritás) új rendszereinek átfogó, rálátásokkal és bekukucsálásokkal együtt is vészterhes világába, ahonnan lehangelő vereség érzetével léphet csak ki és mintegy szívóhatással érzi magát a legvégsőkig kiszolgáltatott kvázi-világpolgári státusba

Tarrósy István

Afro-ázsiai dinamikák.

Tanulmányok ázsiai államok afrikai szerepvállalásairól.

IDResearch Kft – Publikon Kiadó, Pécs, 2016.

esni, egyúttal a következő fejezetekre rányitni kényszerülve. Nem „tankönyv” tehát a mű, legalábbis nem a bemagolásra építő és oktatási vázlatba rendezett tudnivalók ajándéka értelmében, ugyanakkor nem is csak rémregény, melyben a végestelen vég éppúgy esélyes, mint a happy ending zárójele... Talán a legszikárabb definícióval kézikönyv lehetne, de korántsem a száraz tényközlés értelmében vett lexikon, vagy országtanulmányok sora, nemzetközi intézményrendszerek partnerségi folyamatábrája, hanem „okosító”, megvilágító, rendszerező, s ugyanakkor az esélyes talányokat is intimitás-szinten rendbe szedő értelemben az. Vagyis nem „csak” kézikönyv tehát, mert állapot-ábráit reménytelen lenne megérteni a folyamatok vázlata nélkül, a mai történéseket a tegnapelőtti história körvonalai nélkül, s hasonlóképpen a jövőverziók mindvégig figyelemmel kísért „futurológiai” kifutása nélkül. Rövidebben szólva: analitikus szakkönyv, melyhez két körvonal a markáns meghatározás tartozéka. Mindenekelőtt a nem csupán historikus, de azt sosem mellőző eseménytörténet földidézése, a kortárs folyamatok és erővonalak mozgásdinamikáinak kimutatása válik részévé. De ami még ezenfelül a „fókusz-nyitás” optikai megoldásával egy-egy földrésznyi világ helyzetét mindig tágabb keretbe, összefüggés-rendszerbe tagolja, az a fejezeteken belül valamely centrális hatás vagy folyamat „kifelé” verő hullámain is nyomon kíséri, s ez a horizont-nyitás épp a történeti előzményekkel terhelt mutatja meg a gazdasági-piaci-tőkefolyamati áramlatok diplomáciai-katonapolitikai-nemzetkapcsolati sodrásait.

A Szerzőről jól tudjuk, hogy a hazai (és immár nemcsak hazai) afrikanisztika érdekesült kutatója, így korántsem meglepő, hogy egyik /vagy legfőbb?/ fókuszpontja éppen Afrika, s az utóbbi évek elemző tanulmányaiban az afrikai kontinens

külső/távoli szereplőinek (kínaiak, indiaiak, japánok, részben talán európaiak) érdekszféráit veszi kritikai áttekintései körébe – de itt most hirtelen olyan szereplők olyan dramaturgiái felé irányítja lankadó vagy tompa figyelmünket, akik révén könnyedén (de ugyanakkor vészesen megkésve!) átláthatjuk, mennyire és mi mindennek kiszolgáltatott a „fekete földrész”, ha nem leli meg önnön túlélési stratégiáit, érték- és érdekvédelmi magabiztosságát... A kötetben az elemző fejezetek /dolgozatok/ során a kilencvenes évek végétől a tegnapi eseményekig áttekintett több neo-patrimoniális afrikai állam külső kitettsége (hadászati-stratégiai, tőke-befektetési, geopolitikai, demográfiai és migrációs hatásoknak), valamint az új, gazdaságilag feltörekvő államalakulatok (India, Kína, Indonézia, Brazília, Japán) jelenléte és külkapcsolati viharai magán az afrikai földrészen is a 21. század globálissá vált áramlatainak fókuszpontjába kerülnek, hogy összképként az interkontinentális tér szereplőinek, szcénáinak és dramaturgiai hátterének mindennapi dinamikáit tárja elénk a Szerző. De mintha – akár táblázatai, új és izgalmas értelmezési mezőbe bevonó ábrái révén – szinte maga sem döntötte volna el, hogy a könnyednek tetsző áttekintés, „a mindennapokban tetten érhető geopolitikai valóságokat elemző” kontextus egyes részei szándékosan tükröznek-e töredezettséget, vagy mert a világfolyamat épp ilyen, hát leginkább akaratlanságot... Kritikai szemléje a legalább negyedszázados időszak áttekintésével mindezért olyan nemzetközi tanulmányok, nemzetközi politika, diplomáciai és geopolitikai stúdiumok számára válhat forrásművé, amely a main-stream politológiában egyre kevesebb helyet (vagy inkább rangot) kap hazánkban, miközben viszont egyre inkább fölértékelődik a tőlünk eltérő, komplexebb tudásvilágokban. „Hiánypótló műnek” nevezi önmagát a kötet, de ebben akár a kritikai, akár a poli-

tológiai aspektusban szemléljük, alapvetően igaz is van...! Olyan, és főként ennyiféle dinamikát szemügyre vevő áttekintés, melynek vonzáskörében éppen a 21. század talán legfőbb (vagy legalábbis kulcsfontosságú) államalakulata állna, valóban nem igazán ismeretes a hazai politikatudományi szakirodalomban. Ha vannak is térségtanulmányok, léteznek nemzetközi politikai ügyrendeket, szervezeteket vagy kapcsolathálót tankönyvileg bemutató szakmunkák, azok talán kivétel nélkül a globalizációs főfolyamatok dimenziói között, a nemzetközi politikai (t) rendek sok évszázados, de leginkább európai vagy euro-amerikai skáláit, analitikus anyagát tartalmazzák, s köztük kifejezetten Afrika-fókuszú nincsen. Ennyiben több is, mint hiánypótló: lakonikusan arra hívja föl

a figyelmet, hogy ha létezett, ha megfogalmazásra méltónak tetszett Eric R. Wolf „történelem nélküli népek” fogalmának önkritikus aspektusa, mely az eurokrata szemléletmód és az univerzalizáló amerikai nézőpont horizontjáról épp azokat a népeket, államokat, társadalmi alakulatokat szorította ki egész alapállásával, melyek révén önmaga keletkezett..., akkor mégannyira fontos lenne fölfedeznünk, miképpen válik egyre dominánsabbá a helyi társadalmak, a lokális világok, a belülről szemlélt folyamatok hihetetlen tömege azokon a tájakon, ahol a lét sosem tudott, sőt sosem akart ebben az euro-amerikai spektrumban életvilág-formát öltetni, sem pedig elfogadásra lenni a gyarmatosító és/vagy agyelszívó, energia-fosztó külső kényszerektől szenvedve sem.

A kötet már első fejezetében helyet kap „a félperiféria és a »többiek« aspektus”, melyre a második és további fejezetek interpolárisá válni látszó globális folyamat-ábrái következnek. India, Kína, Indonézia, Japán „afro-ázsiai” dinamikái, a bandungi határozatok visszaköszönését tükröző új mozgás-koordinációk, a piaci és nyersanyag-érdekeltségek glóbusz-méretű kiterjedéseinek esettanulmányi képletei Tarrósy könyvében éppen azt a mélyérzésű megjelenítést erősítik, mely nemcsak az adott nemzeti szakirodalom, források, statisztikák hitelével szolgál, hanem azt is láttatni próbálja, mi áll az interpolaritás hátterében, s ugyanakkor mi rejlik a lokális törekvések rejtélyeiben. Globális krimi ebből a szempontból az egész kötet, s talán ez adja „nyomozati” anyagának okosságát, cselességét is, nevezetesen hogy a belülnézeti képet is vállalni merészeli, mintegy a szereplők „figuráinak”, szerepmagatartásának, kitettségének és helyi harcainak összképét mutatja föl, saját adatforrásaira építve ugyan, de „rátekintő”, nemzetközi forrásfeltárást is magába foglaló aspektust érvényesít. Másképpen mondva: talán egyetlen afrikai őslakos, egyetlen szingaléz vagy japán befektető, indiai mérnök vagy magyar vízkutató sem

Olyan, és főként ennyiféle dinamikát szemügyre vevő áttekintés, melynek vonzáskörében éppen a 21. század talán legfőbb (vagy legalábbis kulcsfontosságú) államalakulata állna, valóban nem igazán ismeretes a hazai politikatudományi szakirodalomban.

sértődhetne meg szemléletmódján; nem „gyarmatosít”, nem felülbírál, nem „rendet tesz” a folyamatokban, hanem mintegy áramlástudományi mérnöki érzékkel analízálja a történéseket, s roppant visszafogottan, (talán alapvetően haladáspártian is, de nem akármilyen áron fejlesztőként...!) összességében az együttérző elemző pozíciója sem marad rejtve a Szerző attitűdjét mérlegelve.

Nem részletezném a kötet egészének, tartalmának fejezetekre-bontottságából fakadó esetleges nehézségeket vagy hiányokat. A tartalom maga a fölfejtés azonnal kitűnik a tartalomjegyzékből – ugyanakkor a fejezeteken belül kölcsönhatások, áthaladások, párhuzamok és utalások megannyi „iránytűje” világosan mutatja, hogy nem csupán az elmúlt másfél évtizedben tanulmánykötetekben már megjelent, konferenciák, pályázatok során kimunkált vagy tudományos szakcikkben „válogatásáról” van itt szó, hanem a szerzői szándék szerint is egységes olvasatúvá tett monografikus opuszról. Nem hagy kétséget afelől, hogy vannak releváns, értékelhető jelentéssel és jelentőséggel bíró áttekintések (akár Wallerstein, Ian Taylor, Samuelson, stb. földidézett alapképletei), de sokszoros tömegben és még hangsúlyosabb hatástérben léteznek helyi elemzések is, melyek nem-ismerete drámai következményekkel fenyegeti a glóbusz egészét. Amilcar Cabral, Thabo Mbeki, és sokan mások, indiaiak, japánok, kínaiak is bőségesen, de leginkább afrikaiak munkái világítják meg számunkra ezernyi hivatkozással a kötetben, hogy „új képletek” előállítására van már igény, figyelmen kívül maradtak a Dél–Dél kooperáció új együttműködési formái és szereplői, akik ha nem látszottak is fontosnak, jövődjének jelentőségük immár megkerülhetetlenül fontossá teszi őket. Ez az új pozíciószerzés, szerep- és szereplőváltás, vagy egyszerűsítve „új regionalizmus” ma már paradigmatisztikus kérdések másképpeni bemutatását igényli, hisz „az új kapcsolatépítési intenzitások által keltett hatalmi kihívások” belátása főképp az USA és az EU számára lett kihívó kötelezősége – de immár visszafordíthatatlanul belejátszik mindebbe Ázsia is. A „Globális Dél” szereplőinek ismételt megjelenése, vagy „az 1970-es évek politikai gazdaságtanának visszatérése” is mutatja, hogy sem az egykori gyarmatosítás következményei, sem a most folyó átgyarmatosítási attitűdök képletekbe illő verziói nem lehetnek életképesek, ha nem próbálják követni is, elfogadni is, megtisztelni is az átalakuló világrend felnőtté vált szereplőinek sajátosságait. A globális migráció jelenségei, az energiaválságok, a totális környezetpusztítás, értékfosztás, agyelszívás és planetáris fenyegetettség megannyi eleme ível föl, és hullik vissza nem éppen fejlesztően vagy toleránsan az afrikai kontinensre, melynek következménye korántsem csak az afrikaiak „dolga”. Az összefoglaló előtti utolsó fejezet „lélekfelfogási” aspektusa épp ezt a reménytelenné vált kontrasztot emeli ki: olyan helyi életvilágok, melyek eddig az őslakos „primitíviség” szimbolikájához tartoztak, ha nem is túl gyakran, de Tarrósy kötetében hangsúlyosan vetik fel a kihívó szempontot, miszerint folyamatok és történések ezek, „melyek nélkül nem érthető az afrikai változás (vagy éppen változatlanosság)”. Azaz: sorskérdések kívülről és a hagyomány, kulturális örökség és tradíciókra vonatkozó „klímaváltozás” értelmében is, melyek belátása nélkül sem jelen, sem jövő, de talán múlt sem létezhet már a nemzetközi politika tudományának miliójében. ☀

Szarka Evelin

EGYSÉG A SOKFÉLESÉGBEN

A TÁVOLI INDONÉZIA KÖZELRŐL

Indonézia. Mitől olyan különleges az itt élők által beszélt nyelv? Hogyan viselkedünk vendégségben? Milyen furcsaságokkal vagy mulatságos helyzetekkel találkozhatunk, ha elvegyülünk a helyiek között? Mit jelent a gumiidő? Hogyan él ez a rendkívül színes indonéz közösség több ezernyi szigeten, és miként villantja fel identitásának egy-egy különleges elemét közmondásaiban, szimbólumaiban és mesevilágában?

A tudományos megalapozottsággal és ismeretterjesztő igénnyel megírt kötetben mindenki megtalálja az érdeklődésének megfelelő fejezetet – legyen szó izgalmas történelmi, politikai vagy gazdasági tényekről, a mezőgazdaság és a környezet jelenlegi állapotáról, vallási kérdésekről, a kisebbségek együttélését érintő aktuális témákról, a balinéz hagyományos építészeti elvekről vagy innovatív egészségügyi kezdeményezésekről.

A jórészt indonéz nyelvű forrásokra, helyszíni tapasztalatokra és interjúkra épülő, gazdagon illusztrált kiadvány közelebb hozza ezt a távoli országot, segítségével bepillantást nyerhetünk egy változatos és számos meglepetést tartogató ázsiai nép mindennapjaiba: hogy elolvasása után Indonéziára ne csupán a komodói sárkány, az óriási – gyakran iszonyú bűzt árasztó, de színpompás – egzotikus növények, az ínycsiklandó fogások, az aromás fűszerek, a jávai előember, valamint a széles mosolyok és a lenyűgöző táncmozdulatok hazájaként gondoljunk.

Keresse a kötetet a Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

www.publikon.hu